

POLICEJNÍ AKADEMIE ČESKÉ REPUBLIKY V PRAZE

Fakulta bezpečnostního managementu

Katedra soukromého práva

Postmortální ochrana osobnosti

Diplomová práce

Post-mortem personality rights protection

Master thesis

VEDOUCÍ PRÁCE
Prof. JUDr. Vladimír PLECITÝ, CSc.

AUTOR PRÁCE
Bc. Pavla MLEJNKOVÁ

RUMBURK
2023

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že předložená diplomová práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Rumburku, dne 10. března 2023

Pavla MLEJNKOVÁ

Poděkování

Tímto bych ráda poděkovala panu profesoru JUDr. Vladimíru PLECITÉMU, CSc., za jeho vstřícnost a metodické vedení při vypracovávání mé diplomové práce a za poskytnutí informací a odborných rad vztahujících se k popisovanému tématu.

ANOTACE

Diplomová práce je zaměřena na postmortální ochranu osobnosti člověka dle občanského zákoníku a dalších speciálních právních předpisů. V úvodních kapitolách je rozebrána pozitivní právní úprava práva soukromého a veřejného, ve které se instituty postmortální ochrany vyskytují. Jsou zde uvedeny chráněné hodnoty obecné postmortální ochrany v kontextu obecné ochrany osobnosti a její ústavní základy. Nastíněna je i mezinárodní právní úprava včetně judikatury Evropského soudu pro lidská práva vztahující se k tématu. Je rozebrána doba trvání postmortální ochrany, postavení tzv. posmrtných zastánců, formální znaky neoprávněných zásahů do sfér osobnosti člověka po smrti a důvody vylučující neoprávněnost takového zásahu. Hlavní část je zaměřena na právní povahu mrtvého těla, pozůstatků a ostatků, jejich pitev a exhumací.

KLÍČOVÁ SLOVA

Osobnost * Postmortální ochrana * Pieta * Tělo zemřelého * Ostatky a pozůstatky
* Pitva * Exhumace

ANNOTATION

The diploma thesis is focused on the postmortem protection of a person's personality according to the Civil Code and other special legal regulations. In the introductory chapters, the positive legal regulation of private and public law, in which institutes of postmortem protection can be found, is analyzed. The protected values of general postmortem protection in the context of general protection of personality and its constitutional foundations are presented here. International legislation, including the jurisprudence of the European Court of Human Rights, related to the topic is also outlined. The duration of postmortem protection, the position of so-called postmortem advocates, the formal signs of unauthorized interventions into the spheres of a person's personality after death, and the reasons for excluding the illegitimacy of such intervention are discussed. The main part focuses on the dead body's legal nature, relics and remains, their autopsies and exhumations.

KEYWORDS

Personality * Postmortem protection * Piety * The body of the deceased * Relics and Remains * Autopsy * Exhumation

Obsah

Úvod	8
1 Osobnost člověka v kontextu obecné ochrany	10
1.1 Složky osobnosti	11
1.2 Ústavně právní základ postmortální ochrany	12
2 Prameny postmortální ochrany v právním řádu České republiky	15
2.1 Historický vývoj české právní úpravy postmortální ochrany	17
2.1.1 Mezinárodní právní úprava	18
3 Postmortální ochrana osobnosti	22
3.1 Předmět postmortální ochrany	23
3.2 Doba trvání postmortální ochrany	24
3.3 Osoby oprávněné uplatňovat postmortální ochranu osobnosti.....	28
3.4 Zásahy do piety a důvody vylučující neoprávněnost zásahu.....	30
3.4.1 Neoprávněné zásahy	30
3.4.2 Zásahy oprávněné	32
3.5 Trestně právní postmortální ochrana	34
4 Právní povaha těla zemřelého a jeho částí	37
4.1 Tělo zemřelého jako předmět osobnostního práva	38
4.1.1 Lidské mrtvé tělo je či není věcí	39
4.2 Postmortální ochrana nascitura	42
4.3 Právní povaha pozůstatků a ostatků	45
4.4 Právo na ostatky	46
5 Pitva zemřelého	49
5.1 Geneze právní úpravy pitev v Československu po roce 1950	50
5.2 Druhy pitev	52
5.2.1 Patologicko-anatomická pitva	54
5.2.2 Zdravotní pitva	55

5.2.3	Soudní pitva	56
5.2.4	Anatomická pitva	57
5.3	Nesouhlas s pitvou	57
6	Exhumace	60
	Závěr	63
	Seznam použité literatury:	66
	Článeková literatura:	67
	Internetové zdroje:	68
	Použité judikáty soudů České republiky:	69
	Použité judikáty ESLP	69

Úvod

Cílem této diplomové práce bylo shromáždění a analýza dostupných zdrojů a právních úprav zabývajících se postmortální ochranou osobnosti člověka z pohledu soukromého práva zastoupeného občanským zákoníkem a též z pohledu práva trestního, zákona o poskytování zdravotních služeb, zákona o pohřbnictví a okrajově i transplantačního zákona.

V diplomové práci se věnuji chráněným hodnotám spadajícím do obecné postmortální ochrany a pozornost věnuji i předmětu ochrany před jednáními, které lze kvalifikovat jako neoprávněné zásahy do těchto hodnot.

Tyto chráněné osobnostní hodnoty jsou v počátečních kapitolách podrobněji rozebrány v kontextu obecné ochrany osobnosti a ústavně právního základu. Práce v dalších kapitolách poskytuje ucelený přehled právních pramenů obsahujících instituty postmortální ochrany, které jsou v zákonech uvedeny přímo, nebo se jimi postmortální ochrana prolíná ve zvláštních právních případech. Zmíněna je zde též zahraniční právní úprava, která v některých zemích upravuje postmortální ochranu přímo civilní normou, jak je tomu např. ve Francii nebo Slovensku, nebo naopak jsou stížnosti posuzovány dle kazuistiky příslušných soudů, neboť civilní norma postmortální ochranu nikterak neupravuje, jako je tomu například v Německu nebo Polsku.

Stěžejní část mé práce tvoří kapitoly tři až šest. Třetí kapitola je rozbohem a definicí postmortální ochrany, je zde uvedeno její elementární dělení a je rozebrán předmět obecné postmortální ochrany, doba jejího trvání, stanovení smrti a výčet osob zákonem povolaných k uplatnění soukromoprávní ochrany zemřelého. Zabývám se též podstatnými okolnostmi majícími vliv na dobu trvání postmortální ochrany. Uvádím zde různé odborné názory a názory na skutečnost, kdy a zda je možné tělo zemřelého a jeho části považovat za věci s možností nabytí jejich vlastnictví, kde v této souvislosti zmiňuji hlediska konkrétní a abstraktní určitosti osoby. Jsou zde též popsány formální znaky neoprávněných zásahů do piety zemřelého a okolnosti vylučující jejich neoprávněnost. Zabývám se trestně právní rovinou postmortální ochrany dle zvláštní části trestního zákoníku ve vztahu k procesní normě, kterou je trestního řád.

V čtvrté kapitole se zabývám analýzou právní povahy těla zemřelého člověka, jeho pozůstatků a ostatků. Jedna z podkapitol je věnována novodobé ochraně

mrtvého nascitura, který nebyl dle předchozí platné právní úpravy nijak chráněn a byl i přes rozpor s Úmluvou o lidských právech považován za biologický odpad. Blíže jsou zde také popsány pitvy a jejich druhy, geneze právní úpravy a podmínky, pro které jsou obligatorní nebo naopak nemusí být provedeny, popis podmínek souhlasu s pitvou včetně okolností, kdy je nebo naopak není k tomuto souhlasu přihlíženo.

Poslední šestá kapitola je zaměřena na exhumaci ostatků člověka, která je vnímána pozůstalými jako výrazný zásah do postmortální ochrany zemřelého. Je zde popsán zejména úkon nařízené exhumace ostatků v souvislosti s vyšetřováním trestných činů orgány činnými v trestním řízení. Okrajově se zde pak zmiňují o exhumaci na vyžádání na základě povolení příslušného úřadu krajské hygienické stanice a o subjektech, které jsou oprávněny exhumaci provést ve smyslu zákona o pohřebnictví.

Práci jsem obohatila uvedením judikatury Evropského soudu pro lidská práva, ve kterých se soud zabýval tématy vtahujícími se k postmortální ochraně včetně kazuistiky vnitrostátních soudů České republiky ke konkrétním dílčím tématům práce.

V závěru jsem ze svého pohledu zhodnotila dostatečnost současné pozitivní právní úpravy v dané oblasti a v návrhu de lege ferenda¹ jsem se zamyslela nad potřebou délky trvání postmortální ochrany po smrti člověka.

¹ De lege ferenda (podle budoucího zákona) označuje představy o právu, jaké by mělo do budoucna být, co by jako zákon mělo platit.

1 Osobnost člověka v kontextu obecné ochrany

Osobnost zahrnuje vše, čím se člověk projevuje navenek ve vztahu ke svému okolí. Je tvořena stránkou fyzickou, duchovní a duševní. Člověk je se svou osobností úzce spjat po celou dobu svého života a též i po smrti. Z její povahy vyplývá, že žádná instituce osobnost člověku nedává. Je přirozeností člověka a je individuální u každého z nás. Strukturálně se vyvíjí od narození až do smrti jednotlivce a je nutno ji chápat ve všech jejích stránkách.

*„Stránka **duchovní** zahrnuje lidské schopnosti víry, názorového sebeurčení a spirituálního prožívání. **Duševní** stránka spočívající zejména v lidské schopnosti prožívání ve vztahu k sobě samému a též svému okolí, a to s rozumem, citem včetně vůle člověka, vzdělání, sociálního a rodinného citění, pocitu soukromí a v neposlední řadě v **tělesné** stránce, která je integritou člověka, včetně tělesných ostatků, v rozličných projevech lidské osobnosti, jeho zdravotním stavu a fyzické konstituci, která se odráží ve vzhledu, pohlaví, fyzické kondici a věku“.²*

Předmětem právní ochrany osobnosti je ochrana vrozených osobnostních práv, které jsou absolutními, soukromými, vrozenými, přirozenými právy a na rozdíl od majetkových práv jsou práva nenabyvatelná. Přirozená osobnostní práva nemohou být práva, která člověk nabyde až v průběhu svého života.³ Stát člověku nedává osobnost ani právo na osobnost. Stát ji pouze chrání a stanoví způsob výkonu a ochrany přirozeného práva pro každého člověka. Je třeba též rozlišit pojem osoby člověka, jež je chápána jako subjekt soukromého práva, jakožto předmětu soukromoprávní ochrany. Člověk je se svým subjektivním osobnostním právem přirozeně a neodlučitelně spjat. Ochrana některých osobních zájmů vzniká již před narozením a v jistém omezeném rozsahu přetrvává i po jeho smrti v rámci tzv. postmortální ochrany.

Neexistuje jednotná právní definice osobnosti člověka a její podstaty. Právní praxe vycházející z právní nauky charakterizuje osobnost následovně:

„Subjekt poznání, resp. poznávání, prožívání a jednání ve své společenské podstatě i individuálních zvláštnostech, jako nejmenší sociální jednotku i určitou

² TŮMA, Pavel. § 81 [Osobnost člověka]. In: LAVICKÝ, Petr a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022. s. 290.

³ Usnesení (Rc) Nejvyšší soud ČR - senát ze dne 26.06.2008 sp. zn. 30 Cdo 2095/2008 In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2022-11-12]. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

psychofyzickou a sociálně psychickou strukturu. Z hlediska psychologie se osobnost může jevit jako historicky se krystalizující a vyvíjející se celek, systém duševních (ale nepochybně i duchovních) vlastností a tendencí jednotlivce, charakterových rysů, schopností, temperamentu, postojů, potřeb a zájmů, vzdělání, náboženského a kulturního zaměření, přičemž jedním z podstatných rysů osobnosti je vědomí. Osobnost se projevuje jako dynamický systém, jehož rysy se mění podle věkových stupňů, přičemž dosahují relativně větší stálosti v dospělosti. Psychologické vlastnosti osobnosti jsou zprostředkovány zvláštnostmi nervového systému, které však samy o sobě neurčují charakter, zájmy a sklony člověka. Ty se vytvářejí v procesu individuálního vývoje vlivem výchovy, výuky a společenského prostředí vůbec, přičemž aktivita subjektu „sebetvoření člověka v průběhu vývoje roste.“⁴

Osobnost je však třeba přes velké množství jejích složek nutně vždy vnímat jako ucelený a nedělitelný celek člověka, což konstatoval například ve svém nálezu sp. zn. 30 Cdo 936/2005⁵ Nejvyšší soud.

1.1 Složky osobnosti

Lidská osobnost je ucelený soubor tvořený fyzickou a morální hodnotou, které se rozdělují na další dílčí předměty absolutního osobnostního práva, kterými jsou:

a) Osobnostní složky – tělesná integrita, svoboda, soukromí, čest, důstojnost a jméno. Do této kategorie řadíme i lidské tělo, které i přes svou hmotnou povahu vykazuje určité zvláštnosti.

b) Projevy osobní povahy – písemná vyjádření, písemnosti osobní povahy, deníky, rodinné archivy, soukromé hovory, vizuální projevy, podoba, vzhled, zvukové projevy či jiné projevy osobní povahy, které poté co vzniknou, mohou existovat již nezávisle na fyzické existenci osobnosti, se kterou je spjata, tzn. že mohou existovat dále i po smrti této osoby.

⁴ TŮMA, Pavel. § 81 [Osobnost člověka]. In: LAVICKÝ, Petr a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022. s. 291.

⁵ Rozsudek (Rc) Nejvyšší soud ČR - senát ze dne 19.10.2005 sp. zn. 30 Cdo 936/2005 In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2022-11-15]. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

Absolutní osobnostní právo vzniká ex lege⁶, působí erga omnes⁷ a je nezczitelné. Od absolutního osobnostního práva odlišujeme ochranu některých stránek osobnosti člověka, které jsou po smrti člověka ve vymezeném rozsahu svěřeny jiným osobám. Právní ochrana dílčích předmětů osobnosti se vztahuje na období života člověka, na něž jsou jednotlivé složky vázány.

V diplomové práci se budu mimo jiné zabývat hodnotami, které můžeme nazývat pietními a na něž se vztahuje ochrana osobnostních práv po smrti člověka v rámci tzv. postmortální ochrany osobnosti, která je „*originárně (nikoliv tedy odvozeně) vzniklé osobnostní právo na občanskoprávní ochranu osobnosti zemřelé fyzické osoby*“.⁸

Rozsah postmortálně chráněných hodnot osobnosti je však již užší, oproti hodnotám, jež jsou předmětem obecné ochrany osobnosti. V postmortální ochraně již logicky nebudou chráněny hodnoty jako život, tělesná integrita, svoboda nebo právo svobodného projevu atd. Ochranu nebude uplatňovat sám zemřelý, nýbrž státní orgány v rámci trestně správní ochrany nebo určitý okruh legitimovaných osob v rámci soukromoprávní ochrany.

1.2 Ústavně právní základ postmortální ochrany

Zákonným uznáním lidských práv ze strany státní moci je jejich deklarování v rámci ústavního právního předpisu. V České republice je touto deklarací ústavní zákon usnesení č. 2/1993 Sb., o vyhlášení LISTINY ZÁKLADNÍCH PRÁV A SVOBOD neboli Listina základních práv a svobod (dále jen „Listina“), která garantuje, že práva a svobody náležejí každému, neboť je člověkem, resp. příslušníkem lidského druhu. Listinu lze chápat jako katalog lidských práv a svobod garantovaných člověku státem. Rozhodování o těchto právech a svobodách může být pouze v souladu s touto deklarací po jejím zanesení do ústavního pořádku.

⁶ Ex lege (latinsky "ze zákona") je druh právní skutečnosti, který, na rozdíl od právního jednání, nevyžaduje pro vznik, zánik či změnu práv či povinností svobodný projev lidské vůle, nýbrž tato změna probíhá takřkajíc samovolně, automaticky, pouze na základě toho, že nastaly podmínky uvedené v zákoně.

⁷ Erga omnes je latinská fráze, která znamená „ke všem“ nebo „ke všem“. V právní terminologii jsou práva nebo povinnosti erga omnes dlužné všem.

⁸ Knap, K. a kol. Ochrana osobnosti podle občanského práva. 4. vyd. Praha: Linde, 2004, s. 82; obdobně Doležal, T. in Melzer, F., Tégel, P. a kol., s. 536.

Ústavně právní základ postmortální ochrany lze spatřovat v některých hodnotách chráněných ústavními zákony, které do postmortální ochrany v rámci hierarchie právního řádu přecházejí. Základní práva a svobody jsou ústavně chráněnými hodnotami, které se vztahují mimo jiné k osobnostním právům a jsou chráněnými jak za života člověka, tak i po jeho smrti. Primárně jsou určeny živému člověku, ale některé jsou určeny k ochraně i po jeho smrti v rámci tzv. postmortální ochrany osobnosti. Řada ústavně zaručených práv a svobod se naopak smrtí člověka stává bezvýznamnou. Logicky již není třeba, aby byl zemřelý chráněn a bylo mu zaručeno, že nebude podroben nuceným pracím ve smyslu čl. 9 Listiny, též není na místě ochrana nedotknutelnosti jeho obydlí ve smyslu čl. 12 Listiny. Uvedené právo vztahující se k obydlí často přechází na další osoby, např. dědice, ale již nenáleží zemřelému. Dále nebude významná např. svoboda pobytu a pohybu ve smyslu čl. 14 Listiny, kterou zemřelý jistě již není schopen využít vzhledem k prodělané smrti.

Ústavně zaručené hodnoty přetrvávají k ochraně i po smrti, jsou již v mnohem omezenějším rozsahu. Mezi tyto hodnoty spadá:

Lidská důstojnost, která je ústavní hodnotou deklarovanou v čl.1 Listiny a je o ní hovořeno již v samotné preambuli Listiny. Lze ji považovat za základní hodnotu demokratického státu. Subjektivní stránka lidské důstojnosti je vyjádřena v čl. 10 odst. 1 Listiny, kde se též hovoří o dalších dílčích částech důstojnosti, kterými jsou osobní čest, dobrá pověst, ochrana jména. Právo na lidskou důstojnost je subjektivním právem představujícím vymahatelné individuální právní postavení, které popisuje vztah jednotlivce k jiným soukromým osobám (pokud má soukromoprávní povahu) nebo k veřejné moci (pokud má veřejnoprávní povahu). Mohlo by se zdát, že zesnulá osoba vymahatelnost tohoto práva již nepotřebuje, neboť není schopna se účastnit společenských vztahů. „Vykonavatelem“ práva na jeho lidskou důstojnost však je osoba blízká zemřelému, která se cítí být dotčena jednáním proti zemřelému a hovoříme zde o právu tzv. posmrtných zastánců.⁹ Ve své podstatě je lidská důstojnost nepromlčitelnou chráněnou hodnotou, která fakticky v důsledku plynutí času od smrti člověka klesá.

⁹ ONDRÚŠ, Miroslav. Postmortální ochrana – úvod, geneze a trvání ochrany. Právní rozhledy, 2018, č. 21, s. 725-734.

Tělesná integrita, která je chráněna v čl. 7 odst. 1 Listiny a spojena s ochranou živého člověka proti špatnému, ponižujícímu a nelidskému zacházení. Uvedené zásahy mrtvý člověk již není schopen vnímat a mohlo by se zdát, že postmortální ochrana není na místě. Tělesná integrita však odvozeně existuje i po smrti. Tělesná integrita mrtvého je v úzkém vztahu s důstojností. Neoprávněné zásahy proti tělu zemřelého jsou vnímány negativně osobami pozůstalými. Jakýkoliv neoprávněný zásah je v rozporu s ochranou těchto hodnot a nelze je v kulturní lidské společnosti tolerovat. Tělesná integrita mrtvého podléhá pietní ochraně těla a jakýkoliv zásah je možný pouze na základě zákonného zmocnění. Dále je v čl. 1 Listiny uvedeno, že lidská práva jsou nezadatelná a nezcizitelná. Analogicky můžeme z tohoto dovodit, že s lidským tělem nesmí být úplatně nakládáno a nelze tedy tělo za úplatu pronajmout nebo prodat.¹⁰

V ústavním zákoně č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky (dále jen „Ústava“) nalézáme v čl. 2 odst. 3 Ústavy a též v čl. 2 odst. 2 Listiny, ústavní oporu zákonných oprávněných zásahů do chráněných práv a svobod, a tedy i hodnot postmortální ochrany. V ústavních zákonech je uvedeno „*Státní moc slouží všem občanům a lze ji uplatňovat jen v případech, v mezích a způsoby, které stanoví zákon.*“¹¹ Nelze tedy činit zásahy bez zákonné opory, mimo zakotvené meze a způsoby. S tímto úzce souvisí čl. 2 odst. 4 Ústavy a čl. 4 odst. 1 Listiny, jejichž významem je, že povinnosti mohou být ukládány na základě zákona a v jeho mezích při zachování základních práv a svobod. Dle čl. 3 odst. 3 Listiny je zaručeno, že nikomu nesmí být způsobena újma na právech pro uplatňování jeho základních práv a svobod. Dále pak v čl. 4 Ústavy je zakotvena vymahatelnost práva prostřednictvím moci soudní, což je též v úzké souvislosti s vymahatelností nároků postmortální ochrany a ochrany proti neoprávněným zásahům.

¹⁰ SKALICKÁ, Veronika. Věc z pohledu trestního práva hmotného versus pojetí věci v jiných právních odvětvích. *Trestněprávní revue*, 2021, č. 1, s. 1-6.

¹¹ Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, Čl. 2, obdobně Usnesení č. 2/1993 Sb., předsednictva České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky, Čl. 2

2 Prameny postmortální ochrany v právním řádu České republiky

V právním řádu České republiky se materie postmortální ochrany objevuje v zákonech přímo v případě občanského zákoníku, nebo se jimi prolíná ve zvláštních právních přepisech upravujících konkrétní oblasti poskytování zdravotních služeb, transplantací tkání a orgánů, pohřebnictví. Veřejnoprávní normy heuristicky vychází z hodnotové orientace právního řádu jako celku a často dochází k prolínání institutů práva veřejného a soukromého. Mezi právními normami dochází k převzetí některých právních pojmů, definic a výkladů, jak tomu je například v případě náhledu na povahu lidského těla jako věci, definice ostatků a pozůstatků nebo konkretizace oprávněnosti vymáhání nároků. V konkrétních právních normách jsou zaneseny zákonné licence legalizující oprávněné zásahy do složek postmortální ochrany, které se pak odrážejí v jednotlivých právních normách upravujících podmínky provádění úkonů se zemřelými po jejich smrti, nakládání s jejich ostatky a pozůstatky včetně úpravy podmínek udělení souhlasu či nesouhlasu oprávněnou osobou se zásahy do piety zemřelého. Z právních norem je též dovozováno, kdy je, nebo naopak není k souhlasům přihlíženo nebo zda se souhlas na daný úkon vůbec vztahuje.

Soukromoprávní normou upravující oblasti týkající se postmortální ochrany je **zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „občanský zákoník“ nebo „ObčZ“)**, kde jsou soukromoprávní projevy ochrany zaneseny v části první, v hlavě druhé, díl druhý, oddíl šestý. V ustanoveních zákona je rozsáhle upravena otázka tělesné a duševní integrity stojící zejména na zásadě voluntas individui suprema lex¹² (vůle jedince jest vyšším právem). Osobnosti člověka a institutům postmortální ochrany jsou věnovány § 81 ObčZ, § 82 a též § 83 odst. 2 ObčZ. Dalšími instituty ochrany ve vztahu k tělu a ostatkům jsou § 92 právo na vydání ostatků, a § 113 právo člověka určit, jak bude po smrti naloženo s jeho tělem, nebo právo volby pohřbu § 114 ObčZ.

¹² KEISLER, Ivo. Dichotomie posmrtného osudu lidského těla. *Rekodifikace & praxe*, 2014, č. 5.

Zákony *lex specialis*¹³ upravující konkrétní oblasti nakládání s lidským tělem, jeho částmi a ostatky po smrti jsou:

Zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (dále jen „zákon o zdravotnických službách“).

Jako veřejnoprávní úprava v části sedmé v § 79 odst. 1 zákona taxativně vyjmenovává úkony prováděné na těle zemřelého jimiž jsou: prohlídka těla zemřelého, pitva, odběr orgánů, odběr tkání a buněk, odběr částí lidského těla, vyjmutí implantabilních zdravotnických prostředků z těla. V následných pasážích jsou stanoveny důvody k provedení či neprovedení úkonu. Zákonné podmínky jsou nastaveny tak, aby se vždy jednalo o oprávněný, nezbytný a zákonem podložený zásah do složky postmortální ochrany člověka.

Dalším speciálním právním předpisem je **zákon č. 285/2005 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů (dále jen „transplantační zákon“)**, který je primárně součástí problematiky poskytování zdravotní péče v souvislosti s dárcovstvím tkání a orgánů a jejich transplantacemi. Dle tohoto zákona má být primárně dárce orgánů mrtvý člověk, na jehož tělo jako části osobnostních práv se vztahuje postmortální ochrana. Transplantační zákon upravuje podmínky odběrů tkání a orgánů, vymezuje situace, za kterých nesmí být proveden odběr tkání a orgánů z těla zemřelé osoby a též sekundárně v § 13 upravuje pitvu prováděnou u zemřelého, u kterého byl proveden odběr, neboť primárně je v případě pitev postupováno dle zákona o zdravotnických službách. V § 14 s názvem „úcta k lidskému tělu“ je zakotven institut dodržování piety k lidskému zemřelému tělu člověka, u kterého byla provedena pitva.¹⁴ Dle transplantačního zákona je posuzován okamžik, kdy dochází ke smrti člověka ze zdravotnického hlediska a jsou stanoveny podmínky pro nestranné, nezávislé a objektivní zjištění stavu smrti.

V zákoně č. 256/2001 o pohřebnictví a o změně některých zákonů (dále jen „zákon o pohřebnictví“) je blíže upraveno zacházení s lidskými pozůstatky a s lidskými ostatky, práva a povinnosti související s provozováním pohřební

¹³ *Lex specialis* je speciální právní úprava mající k jiné obecnější právní úpravě podřízený charakter, obvykle upřesňuje určitou oblast

¹⁴ Vláda. Důvodová zpráva k zákonu č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů (transplantační zákon), č. 285/2002 Dz

služby, s prováděním balzamací a konzervací lidských pozůstatků a s provozováním krematorií a pohřebišť. Z uvedeného zákona je do ostatních právních norem převzat právní výklad pojmů „ostatků a pozůstatků člověka“ a nově je v zákoně upraveno nakládání s pozůstatky „nascitura“, který byl dle předchozí právní úpravy považován za biologický odpad a jako s takovým s ním bylo nakládáno.

Trestně hmotně právní normou zahrnující instituty postmortální ochrany je zákon č. **40/2009 Sb., trestní zákoník**, ve kterém jsou v jeho zvláštní části vymezeny skutkové podstaty některých trestných činů (neoprávněných zásahů), jejichž objektem je pieta zemřelého, jeho tělo, orgány, tkáně včetně pozůstatků. Naopak některé zákonné licence zásahů do složek osobnosti zemřelého jsou obsaženy v trestně procesní normě v **zákoně č.141/1961 Sb., zákon o trestním řízení soudním (dále jen „trestní řád“)**, který upravuje procesní postupy a provádění úkonů orgánů činných v trestním řízení zahrnující též nakládání s tělem, ostatky a pozůstatky zemřelého. Jedná se zejména o prohlídku a pitvu mrtvol, exhumaci a instituty zajištění důkazu pro účely trestního řízení.

2.1 Historický vývoj české právní úpravy postmortální ochrany

V rámci soukromého práva se poprvé institut postmortální ochrany výslovně objevuje v **zákoně č. 40/1964 Sb., občanský zákoník**, kde postmortální ochrana byla upravena v § 15 a to již od počátku účinnosti uvedeného zákona. Uvedený paragraf zákona uvádí taxativní výčet aktivně legitimovaných osob oprávněných domáhat se postmortální ochrany. Dále pak v § 14 uvedeného občanského zákoníku, který byl později zrušen, byla aktivní legitimace určena společenským organizacím, které mohly též uplatnit postmortální ochranu a to tehdy, pokud se případný zásah do piety zemřelého týkal jeho činnosti v uvedené organizaci. Ve skutečnosti toto právo bylo přiznáno v dobách komunistického režimu socialistickým organizacím, u kterých dotyčná osoba působila. Vzhledem k tomu, že existovala pracovní povinnost, byl dotyčný jedinec fakticky nucen v nějaké organizaci působit a po jeho smrti byla organizace aktivně legitimována uplatnit nároky postmortální ochrany, což bylo samozřejmě v souladu s požadavky socialistické společnosti, ale nemuselo být v souladu s přáním aktivně legitimovaných osob uvedených v § 15 téhož zákona.

2.1.1 Mezinárodní právní úprava

V České republice je soukromoprávní postmortální ochrana zakotvena v občanském zákoníku. V rámci evropských států však toto není zcela samozřejmé. V některých státech je v právním řádu zakotvena postmortální ochrana člověka přímo, některé státy však ochranu dovozují z judikatury Evropského soudu pro lidská práva nebo z judikatury vnitrostátních soudů.

Ve Francii postmortální ochranu těla po smrti přímo upravuje známý francouzský „Code Civil“ v ustanoveních článků 16-1-1 až 16-5. Jedná se o právní normu z roku 1804 s bohatou historií, která je však ve znění novel platná dodnes. *„Code civil, celým názvem Code civil des Français, také Code Napoleon. Francouzský kodex občanského práva přijatý 21. 3. 1804 vychází z idejí přirozeného práva. C. je nejdůležitější z Napoleonových kodifikací, dále to byl Code de procédure civile (Zákoník občanského soudního řízení z r. 1806), Code de commerce (Obchodní zákoník z r. 1807), Code d'instruction criminelle (Zákoník trestního soudního řízení z r. 1808) a Code pénal (Trestní zákoník z r. 1810). C. byl zpracováván čtyřčlennou komisí od r. 1799, která během čtyř měsíců vypracovala návrh. Od r. 1803 pak postupně vycházelo 36 jednotlivých zákonů shrnutých zákonem z 21. 3. 1804 jako C. Ten se dělil na úvod a tři knihy (O osobách, O majetku a různých druzích vlastnictví, O různých způsobech nabývání vlastnictví). C. zrušil stavovskou nerovnost osob a omezení vlastnictví, zavedl rovnost občanů před zákonem a nedotknutelnost soukromého vlastnictví. Nacházíme zde výrazné vlivy římského práva - členění C. vychází z Justiniánových Institucí (Corpus iuris civilis), ustanovení závazkového práva jsou jím silně ovlivněna.“*¹⁵

V Německu je civilní normou německý občanský zákoník s názvem „Bürgerliches Gesetzbuch“, který však institut postmortální ochrany výslovně neupravuje. Postmortální ochrana je dovozována judikaturou příslušných německých a evropských soudů. Pojetí ochrany vychází z dogmatického přístupu a ustálených křesťanských hodnot typických pro Německo.

¹⁵ SKŘEJPEK, Michal. Code civil. In: HENDRYCH, Dušan a kol. Právní slovník. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009

Bürgerliches Gesetzbuch (zkr. BGB) je německým občanským zákoníkem. Přijat byl v roce 1896, v účinnosti je od 1. ledna 1900 až do současnosti. Představuje základní právní předpis německého občanského práva. Zásadním způsobem byl novelizován v roce 2002, a to v oblasti závazkového práva.¹⁶

Na Slovensku je postmortální ochrana, respektive postavení posmrtných zastánců, upraveno v zákoně č. 40/1964 Z.z. „*občiansky zákoník*“, ve znění pozdějších novel. Ve znění § 15 je právo postmortální ochrany svěřeno manželovi a dětem, pokud nejsou tak rodičům, což obdobě platilo za platnosti starého občanského zákoníku v České republice, který byl právní normou převzatou z doby Československa a byl u nás zrušen 1. ledna 2014 a nahrazen novým občanským zákoníkem.

Občanský zákoník č. 40/1964 Sb. je zákon přijatý Národním shromážděním Československé socialistické republiky 26. února 1964 a účinný s několika pozdějšími novelizacemi v bývalém Československu a v jeho nástupnických státech – na Slovensku i v Česku. Jedna z nejvýznamnějších novelizací proběhla po Sametové revoluci, po následném pádu komunistického režimu a nastolení demokratického režimu s tržní ekonomikou na základě zákona Federálního shromáždění Československé socialistické republiky č. 87/1990 Sb. ze dne 28. března 1990, kterým se mění a doplňuje Občanský zákoník.¹⁷ Poslední novelizací prošel „občiansky zákoník“ novelou zákona č. 394/2019 Z.z.

Obdobně, jak tomu je v Německu, je na základě judikatury dovozována postmortální ochrana též v Rakousku, kde platí zákoník „*Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch*“ (zkr. ABGB), též v Polsku, kde je civilní normou „*Kodeks cywilny*“.

Součástí ústavního pořádku České republiky na základě článku č. 10 Ústavy je Evropská úmluva o ochraně lidských práv (dále jen „Úmluva“), kterou je Česká republika vázána. Úmluva je garantovaným katalogem práv a svobod, kdy některé hodnoty uvedené zejména v čl. 8 Úmluvy se v určitých případech týkají postmortální ochrany, zejména cti, důstojnosti a vážnosti člověka. Úmluva též stanovuje a vymezuje přípustnost zásahu do těchto chráněných hodnot.

¹⁶ cs.wikipedia.org: Wikipedie otevřená encyklopedie [online]. [cit. 2022-11-15] Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/B%C3%BCrgerliches_Gesetzbuch

¹⁷ Tamtéž https://sk.wikipedia.org/wiki/Ob%C4%8Di%C3%A1nsky_z%C3%A1kon%C3%ADk

Obsah úmluvy je začleněn do českého právního řádu a je právně závazný. Právní silou je více než zákon. Obsah Úmluvy v Českém jazyce je dostupný ve Sdělení č. 209/1992 Sb., o sjednání Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod a Protokolů na tuto Úmluvu navazujících. Články Úmluvy jsou v kontextu potřeb a historického vývoje doplňovány dodatkovými protokoly označenými č. 1 až č. 16 k současnému stavu. Právní rozsah Úmluvy je rozšiřován kazuistikou (judikaturou) Evropského soudu pro lidská práva¹⁸ (dále jen „ESLP“), jenž při řešení konkrétních sporů o uplatňování ochrany lidských práv zároveň svým unifikujícím výkladem použitých pojmů dotváří evropský standard ochrany lidských práv.

Za zmínku stojí několik rozsudků, ve kterých se ESLP vyjadřoval k chráněným hodnotám Úmluvy v kontextu postmortální ochrany:

Rozsudek ze dne 13. 7. 2006 ve věci *Jaggi proti Švýcarsku* (stížnost č. 58757/00)¹⁹

Státní orgány nevyhověly žádosti stěžovatele o exhumaci zemřelého za účelem zjištění (prostřednictvím analýzy DNA), zda dotyčná osoba byla jeho biologickým otcem. Stěžovatel celý život žil v pochybnostech a nejistotě, kdo je jeho otcem. ESLP stěžovateli vyhověl a shledal porušení čl. 8 Úmluvy, neboť úmyslem stěžovatele bylo pouze potvrdit či vyvrátit otcovství, nikoliv majetkový zájem. ESLP potvrdil, že zásah do postmortální ochrany je v tomto případě oprávněný a že se jím stěžovatel domáhá svých zaručených práv osoby, jež se snaží zjistit své příbuzné, a jedná se dle Úmluvy o chráněný zájem na získání informací, nezbytných pro odhalení důležitých aspektů jejich osobní identity. Rozsudek ESLP byl konstatován též v Nálezu Ústavního soudu ze dne 8. ledna 2019, sp. zn. I. ÚS 2845/17²⁰, kde se ústavní soud vyjadřoval k určení otcovství více než po 50 letech od narození dítěte.

¹⁸ Evropský soud pro lidská práva (European Court of Human Rights) je mezinárodní soud se sídlem ve Štrasburku, který byl zřízen roku 1959 k projednávání porušení Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod

¹⁹ Rozsudek (Eu) Evropský soud pro lidská práva ze dne 13.07.2006 sp. zn. 58757/00 In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2022-12-5]. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

²⁰ Nález (ÚS) Ústavní soud - senát ze dne 08.01.2019 sp. zn. I. ÚS 2845/17 - 1 In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2022-12-5]. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

Rozsudek ze dne 30.06.2011 ve věci Girard proti Francii (stížnost č. 22590/04)²¹

I v tomto případě ESLP uznal, že nadměrné prodlení v navrácení těla dítěte rodičům pro pohřeb nebo v navrácení tělesných vzorků po ukončení trestního řízení může představovat zásah do „soukromého života“ i do „rodinného života“ pozůstalých rodinných příslušníků.

Rozsudek ze dne 20.09.2018 ve věci Solska a Rybicka proti Polsku (stížnost č. 30491/17)²²

Rozsudek se týkal památky na zesnulého jako součást práva na soukromý a rodinný život v souvislosti s pádem letadla v blízkosti letiště Smolensk dne 10. dubna 2010, při kterém zahynula velká část představitelů polského státu. Předmětem soudního sporu byl opravný prostředek proti nařízení pitvy a exhumaci. Projednávaný případ tak nastolil otázku použitelnosti čl. 8 odst. 1 Úmluvy na exhumaci zesulé osoby proti vůli členů rodiny v kontextu trestního řízení. Z právního hlediska je věc zajímavá střetem dvou zájmů chráněných Úmluvou. ESLP zde na jednu stranu hodnotil oprávnění dle čl. 2 Úmluvy, která zavazují stát a jeho orgány provést účinné vyšetřování úmrtí, kde polský státní zástupce reagující na námitky polské elity zpochybnil kvalitu vyšetřování provedeného ruskými orgány krátce po leteckém neštěstí a nařídil exhumaci mrtvých, včetně manželů stěžovatelek. Druhým chráněným zájmem který zde byl v kolizi s veřejným zájmem je právo zaručené Úmluvou na soukromý a rodinný život pozůstalých a příbuzných obětí, kteří nesouhlasili s nařízením exhumace.

²¹ Rozsudek (Eu) Evropský soud pro lidská práva ze dne 30.06.2011 sp. zn. 22590/04 In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-1-14]. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

²² Rozsudek (Eu) Evropský soud pro lidská práva ze dne 20.09.2018 sp. zn. 30491/17, 31083/17 In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2022-1-14]. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

3 Postmortální ochrana osobnosti

*„Postmortální ochranu můžeme zařadit do obecné ochrany hodnot osobnosti zemřelého člověka (actio popularis), neboť je zde obecný zájem na zachování těchto hodnot i po smrti člověka.“*²³ Svou právní podstatou se vymyká jiným obvyklým institutům, zvláště pokud jde o její nositele. Cestou soukromého práva se v rámci tohoto institutu chrání pieta osoby, která pozbyla důležitou vlastnost, totiž právní osobnost.²⁴ Jaký je tedy rozdíl mezi člověkem za jeho života a po jeho smrti z hlediska osobnostních práv? Opovědí na tuto otázku je, že mrtvola není právní osobností.

Postmortální ochrana je absolutním osobnostním právem zejména v rovině soukromého práva. Její podstatou je poskytnout zemřelé fyzické osobě ochranu před neoprávněnými zásahy v době, kdy již není naživu, a tudíž se sama nemůže bránit. Oproti mrtvému má živý člověk možnost se proti neoprávněným zásahům do osobnostního práva vzepřít vznesením žaloby, ve které uplatní jako poškozený obecné nebo zvláštní soukromoprávní nároky. Mrtvý člověk však smrtí ztrácí legitimní možnost se již o svá osobnostní práva starat a přiměřenými prostředky je bránit.

Právní postmortální ochranu lze rozčlenit dle předmětu ochrany do dvou skupin, a to na ochranu objektivní a subjektivní. Objektivní postmortální ochrana je souborem právních norem práva veřejného a soukromého určených k ochraně piety zemřelého, zatímco subjektivní postmortální ochrana je subjektivním právem osob blízkých zemřelému, tzv. posmrtných zastánců, domáhat se ochrany osobnostních práv zemřelého. Elementární podstatou postmortální ochrany je zamezit, případně napravit jednání, které lze kvalifikovat jako neoprávněné a nepovolené, tzn. chránit před nezákonnými zásahy, které by měly za následek zásah do chráněných hodnot osobnosti zemřelého člověka.

²³ ONDRÚŠ, Miroslav. Postmortální ochrana – úvod, geneze a trvání ochrany. Právní rozhledy, 2018, č. 21, s. 725-734.

²⁴ tamtéž

3.1 Předmět postmortální ochrany

Postmortální ochrana je přisuzována pouze fyzické zemřelé osobě. V právním řádu České republiky není upraveno a ani judikaturou odvozeno, že by se právní postmortální ochrana měla též vztahovat na ochranu pověsti nebo názvu právnické osoby po jejím zániku.

Jak již bylo zmíněno výše, postmortální ochranu fyzické osoby před neoprávněnými zásahy je možné vést ve dvou rovinách.

První rovinou je tzv. **obecná postmortální ochrana**, která zahrnuje právní ochranu piety (památky) zemřelého, kde jsou předmětem ochrany osobnostní hodnoty: vážnost, čest, důstojnost, dobrá pověst, jméno, podoba a tělo zemřelého. (Tělo zemřelého je též považováno za nedílnou složku jeho osobnosti).

Některé z těchto pojmů lze chápat následovně:

„Lidskou důstojnost můžeme chápat jako jednu ze základních přirozených hodnot lidské osobnosti vyjadřující nezbytnost zachování elementární úcty k člověku jako rozumem a citem nadané živé bytosti a k jeho jedinečné lidské osobnosti, a to bez ohledu na pohlaví, rasu, barvu pleti, jazyk, víru a náboženství, politické či jiné smýšlení, národní nebo sociální původ, příslušnost k národnostní nebo etnické menšině, majetek, rod nebo jiné postavení. Důstojnost člověka se projevuje v celé řadě aspektů lidského života a v určitých směrech se překrývá s jinými stránkami lidské osobnosti, zejména se svobodou člověka či jeho vážností a ctí.“²⁵

„Základní právo na čest a vážnost se z tohoto hlediska uplatňuje ve více sférách. Jedná se o soukromou sféru, sféru společenskou, občanskou a profesionální, přičemž poslední tři lze označit za sociální sféru. V první sféře jde vlastně o ochranu soukromí, v jehož rámci se nepochybně uplatňuje i právo na čest a vážnost. Pojem cti vyjadřuje spíše vlastní vnitřní náhled člověka na ocenění sebe sama a jeho postoj k vlastním elementárním životním hodnotám a představám. Naopak pojem vážnosti je více spjat s uznáním člověka v okolí, s jeho postavením ve společnosti a prokazováním úcty ze strany ostatních

²⁵ TŮMA, Pavel. § 81 [Osobnost člověka]. In: LAVICKÝ, Petr a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 100-105.

a významově je prakticky totožný s termíny *dobrá pověst* (srov. čl. 10 odst. 1 LPS), resp. *dobré jméno člověka*.²⁶

Druhou rovinou je **subjektivní postmortální ochrana** (někdy také zvaná „zvláštní postmortální ochrana“), kde předmětem ochrany jsou projevy osobní povahy a též statky, které člověk vytvořil za svého života a jsou úzce spjaty s osobností konkrétního člověka. Za projevy osobní povahy jsou považovány zejména zápisky, deníky, diáře či dopisy, ve kterých člověk za života učinil svůj osobností projev, a též předměty tvůrčí a umělecké činnosti, u kterých je postmortální ochrana přenesena do roviny zejména autorského práva a ochrany autorských práv. V neposlední řadě je na místě do zvláštní postmortální ochrany zařadit ochranu lékařského tajemství, která je upravena v zákoně o zdravotnických službách. V oblasti soukromého práva upraveného občanským zákoníkem lze považovat za zvláštní instituty postmortální ochrany též: právo na vydání ostatků (srov. § 92 odst. 2 ObčZ), právo člověka určit, jak bude po smrti naloženo s tělem (srov. § 113 ObčZ) a právo volby pohřbu (§ 114 ObčZ).²⁷

V konkrétních pramenech práva je pak přímo, nebo odvozeně uvedeno, které osobnostní hodnoty člověka přetrvávají k ochraně i po smrti fyzické osoby a jsou považovány za předmět postmortální ochrany.

3.2 Doba trvání postmortální ochrany

Dobu postmortální ochrany lze vnímat v několika časových úsecích. Prvním úsekem je **předsmrtné období**, které existuje ještě za života člověka. Hovoříme o tzv. pozitivní složce postmortální ochrany. V tomto časovém období má svéprávná fyzická osoba možnost a právo se svobodně rozhodnout o svých posmrtných náležitostech, které mají nastat po jeho smrti. Může určit osoby, které budou jeho posmrtnými zastánci a budou oprávněny vypořádat jeho posmrtné osobnostní záležitosti. Má též právo určit, jak má být, či nebýt naloženo s jeho tělem a orgány po smrti, a upravit oprávnění k nahlížení do jeho zdravotní

²⁶TŮMA, Pavel. § 81 [Osobnost člověka]. In: LAVICKÝ, Petr a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 100-105.

²⁷ ONDRŮŠ, Miroslav. *Soukromoprávní ochrana piety zemřelého*. Praha: Wolters Kluwer, 2019, s. 15.

dokumentace. Má možnost zvolit si způsob pohřbu, rozhodnout o svých ostatcích. Své tělo může poskytnout k vědeckým účelům, nebo naopak může vyslovit prokazatelný nesouhlas s pitvou, s odběrem a darováním orgánů nebo tkání např. pro účely transplantace. Má možnost se též vyjádřit, jak má být naloženo s jeho osobnostními statky a záznamy osobní povahy. Rozhodnutí musí být svobodné, prokazatelné a dotyčný má být projevením svobodné vůle schopen, myšleno s přihlédnutím k duševnímu a fyzickému stavu.

Druhé časové období začíná po smrti člověka. Zde již hovoříme o negativní postmortální ochraně, neboť uplatnění ochrany osobnostních hodnot přechází na posmrtné zastánce určené zemřelým nebo zastánce vyplývající ze zákona a též na orgány veřejné moci v rámci právní ochrany práva veřejného. V této fázi již zemřelý není schopen svá práva spravovat a domáhat se ochrany či nápravy a vzepřít se neoprávněným zásahům do svých osobnostních práv, které lze po smrti nazývat pietními. V uvedeném časovém úseku je na místě, aby posmrtní zastánci uplatnili právní prostředky k ochraně piety zemřelého tak, jak jim to umožňuje pozitivní právní úprava. Na druhou stranu však není zcela na místě vzpírat se oprávněným zásahům na základě zákonných licencí, např. povinné pitvě nebo exhumaci, pokud je řádně nařízena příslušným orgánem. Oprávněnost těchto zásahů lze však též namítat u nadřízených orgánů a institucí, popř. jejich posouzení se soudně domáhat. Příslušný orgán by oprávněné osobě měl sdělit, zda byl zásah zákonný, nezbytný či přiměřený.

Vzhledem k tomu, že počátek druhého časového úseku je ohraničen smrtí člověka, považuji zde za důležité stručně rozebrat, kdy dochází k smrti člověka.

Z fyziologického hlediska zákonodárce vymezuje smrt v ustanovení **transplantačního zákona** jako „*nevratnou ztrátu funkce celého mozku, včetně mozkového kmene, nebo nevratnou zástavu krevního oběhu.*“²⁸ Byly vytvořeny právní fikce, určující moment smrti.²⁹

Pro stanovení smrti člověka a prohlášení člověka za mrtvého z právního hlediska zná občanský zákoník dva způsoby:

²⁸ § 2 písm. e) zákona č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů, v platném znění

²⁹ DOLEŽAL, Adam. Transplantace orgánů - etické a právní aspekty. Časopis zdravotnického práva a bioetiky. 2014, (1), s. 30 – 47.

a) Důkaz smrti - smrt člověka se prokazuje úmrtním listem vystaveným na základě prohlídky těla zemřelého stanoveným způsobem. Dále může být člověk prohlášen za mrtvého rozhodnutím soudu, nelze-li tělo mrtvého prohlédnout stanoveným způsobem. Člověk je za mrtvého také prohlášen i bez návrhu soudu, pokud byl člověk prokazatelně účasten takové události, že se jeho smrt vzhledem k okolnostem jeví jako jistá. V takovém případě soud určí v rozhodnutí den, který platí za den smrti.³⁰

b) Domněnka smrti - je zákonem stanovena pro případ, kdy se lze o někom důvodně domnívat, že zemřel. Za mrtvého může soud prohlásit toho, kdo byl již prohlášen soudem za nezvěstného z důvodu, že opustil své bydliště, nepodal o sobě zprávu a není o něm známo, kde se zdržuje, a to po uplynutí zákonných lhůt.³¹ Dále může za mrtvého prohlásit člověka, který se stal nezvěstným jako účastník události, při níž byl v ohrožení života větší počet osob, po uplynutí zákonných lhůt.³² V rozhodnutí soudu je třeba vždy uvést den, kdy nastaly účinky prohlášení nezvěstnosti. Také v rozsudku o prohlášení za mrtvého je nutné určit den, který se pokládá za den smrti, resp. den, který člověk nepřežil. Byl-li člověk prohlášen za mrtvého, nevylučuje to důkaz, že zemřel dříve, nebo později, anebo že je stále naživu. Zjistí-li se, že je daná osoba stále naživu, k prohlášení za mrtvého se nepřihlíží ex lege. Datum stanoveného úmrtí musí být zapsáno ve veřejných knihách, tj. v knize úmrtí vedené matričním úřadem.³³

Poslední časové období by mělo být období, kdy by mělo dojít k zániku postmortální ochrany, a tedy k nevymahatelnosti z ní plynoucích nároků. Tato závěrečná fáze není zřetelně ohraničená a právně definována. Úzce též souvisí s právní povahou těla a kdy je tělo považováno za věc. Hovoříme-li o délce postmortální ochrany, máme na mysli délku jejího trvání. Vyvstala potřeba postmortální ochrany se stala předmětem mnoha rozborů a názorových proudů odborníků z oblasti práva a právní vědy, medicíny a archeologie. Z těchto

³⁰ § 26 odst. 1, 2 zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

§ 54 a násl. Zákon č. 292/2013 Sb., Zákon o zvláštních řízeních soudních

³¹ § 66 a násl. ve spojení s § 73, § 74 zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

³² tamtéž § 75

³³ viz § 21 zákona č. 301/2000 Sb., zákon o matrikách, jménu příjmení a o změně některých souvisejících zákonů

názorových proudů byly vyselektovány hodnotící aspekty jako základní rozhodující pilíře:

a) Časového omezení - které je dobou od úmrtí zemřelého a trvajícím potřebou postmortální ochrany. Je zcela zřejmé, že s přibývajícím dobou plynoucí od úmrtí postupně klesá potřeba postmortální ochrany. Postmortální ochrana netrvá nekonečně dlouho, fakticky však není stanoveno její promlčení. Vymahatelnost nároků z ní plynoucích je úzce spjatá se skutečností, zda ještě existují posmrtní zastánci zemřelého, kteří by chránili jeho pietu. Největší díl zastání má zemřelý často jen u svých blízkých, avšak pokud již nejsou naživu, není osoba, která by vznesla nárok soukromoprávní postmortální ochrany. Zvláštním případem je ochrana uplatňovaná právníkem osobou, která však též neexistuje nekonečně dlouho. Určitou dlouhodobější ochranu poskytují orgány státní moci, zejména v souvislosti s pietním místem a ostatky, ale též po nějakou dobu, pokud fyzicky existuje tělo zemřelého nebo jeho části.

b) Význam a jméno zemřelého - přestože dle ústavních zákonů jsou si všichni lidé rovni, z hlediska trvání postmortální ochrany tomu tak zcela není. Některé osoby významně ovlivnili kulturní, politické, vědecké nebo světové dění a jedná se tudíž o významné osobnosti, u kterých je na místě, aby jejich postmortální ochrana trvala delší dobu. Vymáhání nároku proto nebude omezeno jen existencí jejich posmrtných zastánců. Tento požadavek samozřejmě vyplývá z jejich pozitivního významu pro společnost a je spjat s jejich jménem. Není však rozhodující, zda význam nabyl člověk za svého života, nebo až po své smrti. Zastáncem se stává sama společnost, neboť po těchto významných osobnostech na světě dlouho přetrvávají jejich hodnoty, projevy osobní povahy, statky, které za svého života vytvořili, a mají stále význam. Je zcela zřejmé, že potřeba trvání postmortální ochrany je výrazně delší u osobnosti např. Karla IV, T. G. Masaryka, T. Bati, B. Smetany, V. Havla a mnoha dalších oproti běžnému občanovi.

c) Trvajícím potřebou právní ochrany - je kritériem legitimity potřeby postmortální ochrany, respektive povinnosti aktivně legitimované osoby doložit, prokázat potřebu takovéto ochrany. Potřeba se však postupně vytrácí s mizející vzpomínkou na zemřelého. Tato vzpomínka však může opět vyvstat zásahem

do pietních hodnot zemřelého a obnovením jeho veřejného obrazu. Příkladem může být veřejné tvrzení Miloše Zemana o článku Ferdinanda Peroutky, který měl dle Zemana ve svém článku z roku 1936 napsat, že Hitler je gentleman. Toto zmínil Zeman ve svém projevu v roce 2015 v souvislosti s osvobozením koncentračního tábora v Osvětimi. Aktivně legitimovaná osoba, kterou byla vnučka Ferdinanda Peroutky, jež cítila potřebu chránit pietu svého předka, pak vznesla žalobu na ochranu osobnosti proti neoprávněnému zásahu do osobnostních práv. Vnučka tak vznesla legitimní nárok odrážející potřebu postmortální ochrany Ferdinanda Peroutky. Do doby výroku Miloše Zemana vzpomínku na Ferdinanda Peroutku řešili pouze jeho žijící příbuzní.

3.3 Osoby oprávněné uplatňovat postmortální ochranu osobnosti

Hovoříme-li o osobách, které jsou ze zákona povolány k uplatňování postmortální ochrany a jsou oprávněny být tzv. posmrtnými zastánci zemřelého, zabýváme se okruhem osob aktivně legitimovaných. Tyto osoby mohou být zákonem povolány, nebo jejich povolání vychází z vůle zemřelého. Rekodifikací soukromého práva a přijetím nového občanského zákoníku došlo ke změně okruhu těchto osob, respektive k rozšíření o osoby mající vztah k zemřelému.

V novém občanském zákoníku a též i v dříve platném zákoně č. 40/1964 Sb., občanský zákoník (dále jen „starý občanský zákoník“) byl stanoven okruh osob, které jsou oprávněny domáhat se práv pozůstalého po smrti člověka a jsou tzv. legitimovaní žalobci. Dle starého občanského zákoníku za doby jeho platnosti před 1. lednem 2014 byl taxativně vymezen okruh těchto osob. Ve smyslu § 15 citovaného zákona mezi tyto aktivně legitimované žalobce patřili pozůstalý manžel, registrovaný partner, děti (osvojenci) a rodiče (osvojitelé) zemřelé osoby, tedy osoby v nejbližším příbuzenském nebo rodinném poměru (tento poměr nebylo nutné nijak zvlášť dokazovat). Zákon tyto osoby rozděloval do dvou skupin.

Nejprve se pietní ochrany mohl domáhat manžel, registrovaný partner nebo děti zemřelého. Rodiče zemřelého mohli právo na postmortální ochranu uplatnit až poté, co ji neuplatnily nebo nemohly uplatnit (pokud nežily) osoby v první

skupině. Právo domáhat se pietní ochrany neměli např. druh nebo družka, sourozenci, nejlepší přítel, vnuci a vnučky ani jakákoli jiná osoba.³⁴

V souvislosti s novelou občanského zákoníku došlo ke značnému rozšíření těchto legitimovaných osob. Tento okruh osob se rozšířil o další způsoby lidského soužití. Například častěji využívané soužití bez uzavření manželství dalo jistě podnět k rozšíření okruhu osob mající právo domáhat se práv pozůstalého. Proto je dle § 82 odst. 2 ObčZ rozšířen tento okruh osob na všechny osoby zemřelému blízké.

Do osob blízkých řadíme dle § 22 odst. 1 ObčZ „osoby příbuzné v řadě přímé, sourozenec a manžel nebo partner podle jiného zákona upravujícího registrované partnerství. Jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké, pokud by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pocítovala jako újmu vlastní. Má se za to, že osobami blízkými jsou i osoby sešvagřené nebo osoby, které spolu trvale žijí.“³⁵ Osobou blízkou však nejsou dědicové, byť vzhledem k osobám uvedeným mezi osobami blízkými se často bude jednat zároveň i o dědice.

ObčZ výslovně neupravuje projevení vůle za života člověka a určení konkrétní osoby, jež bude vykonávat postmortální ochranu zemřelého.

Institut aktivně legitimované právnické osoby k postmortální ochraně je zakotven v § 83 odst. 2 ObčZ. Vedle osob stanovených v § 82 odst. 2 může po smrti člověka uplatnit postmortální osobnostní ochranu člověka i právnická osoba, a to z povahy věci vlastním jménem. Pro výkon této posmrtné ochrany osobnosti člověka zjevně platí totéž jako v případě uplatnění ochrany ze strany osob blízkých. Význam tohoto ustanovení tak spočívá pouze v tom, že se ve vztahu ke specifickému ohrožení či porušení (zaniklé) osobnosti člověka rozšiřuje okruh osob povolaných k postmortální ochraně.³⁶

³⁴ ONDRÚŠ, Miroslav. Postmortální ochrana – úvod, geneze a trvání ochrany. Právní rozhledy, 2018, č. 21, s. 725 a násl.

³⁵ § 22 odst. 1 zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

³⁶ TŮMA, Pavel. § 83 [Ochrana osobnosti člověka právnickou osobou]. In: LAVICKÝ, Petr a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 349, marg. č. 8.

3.4 Zásahy do piety a důvody vylučující neoprávněnost zásahu

Základní dělení zásahů do piety zemřelého lze rozdělit na zásahy **oprávněné**, které jsou učiněny soukromým nebo veřejným subjektem z důvodů vylučujících neoprávněnost, a zásahy **neoprávněné**, protiprávní, které se vyznačují určitými znaky a může se jich dopustit prakticky kdokoli, nejčastěji fyzická nebo právnická osoba.

3.4.1 Neoprávněné zásahy

Již z názvu vyplývá, že se bude jednat o neoprávněné, potažmo protiprávní zásahy, které jsou spáchány úmyslným nebo nedbalostním jednáním, které má formu konání nebo opomenutí a je objektivně způsobilé významně a škodlivě zasáhnou do hodnot postmortální ochrany člověka. V kontextu obecné ochrany osobnosti neoprávněný zásah definoval Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí sp. zn. 28 Cdo 983/2002 takto:

„Neoprávněným zásahem do práva na ochranu osobnosti je jednání, které zasahuje do práv na ochranu své osobnosti, zejména života a zdraví, občanské cti a lidské důstojnosti, jakož i soukromí, jména a projevů osobní povahy a je v rozporu s právy a povinnostmi původce zásahu stanovenými právním řádem. Neoprávněným zásahem do práva na ochranu osobnosti je tedy jednání neoprávněně směřující proti osobní i mravní integritě fyzické osoby, které je objektivně způsobilé snížit její důstojnost, vážnost a čest a které ohrožuje její postavení.“³⁷

Rozborem definice ve vztahu k hodnotám postmortální ochrany je zřejmé, že život, zdraví nebo soukromí budou vypuštěny, neboť se již nejedná o hodnoty přetrvávající k ochraně člověka po jeho smrti.

Neoprávněné zásahy budou směřovány proti pietním hodnotám zemřelého, kterými jsou čest, vážnost, důstojnost, jméno, podoba, tělo, ale také proti projevům osobní povahy a pietnímu místu. Musí zde vždy existovat hledisko proporcionality.

³⁷ Rozsudek (Rc) Nejvyšší soud ČR - senát ze dne 01.10.2002 sp. zn. 28 Cdo 983/2002 In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-1-23]. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

Zásahy musí být objektivně způsobilé k porušení nebo ohrožení těchto hodnot a musí k nim dojít určitým jednáním a existovat mezi nimi příčinný vztah.

Aby zásah byl považován za neoprávněný, musí být splněny určité formální pojmové znaky:

- a) Jedná se o zásah do hodnoty, na níž se vztahuje postmortální ochrana,
- b) je objektivně způsobilý dotknout se piety zemřelého,
- c) existuje příčinný vztah mezi jednáním a následkem zásahu do piety (proporcionalita),
- d) jedná se o zásah protiprávní tzn. v rozporu a nesouladu s právním řádem.³⁸

Neoprávněné zásahy je pak možné kvalifikovat v rovině občanského práva jako **neoprávněný zásah**, v rovině správního práva jako **přestupek** nebo **správní delikt**, v rovině práva trestního jako **trestný čin**. V rovině trestního práva je zajímavá zásada trestního práva „ultima ratio“ v zákoně definována jako subsidiarita trestní represe:

„Trestní odpovědnost pachatele a trestněprávní důsledky s ní spojené lze uplatňovat jen v případech společensky škodlivých, ve kterých nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu.“³⁹

Ve své podstatě ze zásady vyplývá, že neoprávněné zásahy mají být primárně řešeny podle jiných právních předpisů např. dle občanského zákoníku a dalších a trestní právo je zde prostředkem subsidiárním nebo-li krajním „ultima ratio“. Pokud však zde zřejmé hledisko nedostatečnosti projednání v případech společensky škodlivých neexistuje, je na místě uplatnění trestní odpovědnosti podle trestního zákoníku. Dojde-li k naplnění všech formálních znaků neoprávněného zásahu, posmrtný zastánce práv zemřelého má možnost se dostupnými právními prostředky domáhat nápravy stavu a zadostiučinění tak, aby se strůjce neoprávněného zásahu *„zdržel protiprávního jednání, které spočívá v konkrétním zásahu do některé ze složek osobnosti zemřelého“⁴⁰* nebo

³⁸ ONDRŮŠ, Miroslav. Legitimace a nároky z postmortální ochrany. Právní rozhledy, 2019, č. 2, s. 46-54.

³⁹ § 12 odst. 2 zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

⁴⁰ TŮMA, Pavel. In LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 489-492.

„konkrétně určeným způsobem odstraní určitý závadný stav, a tím aby obnovil (restituoval) stav, který zde byl před protiprávním činem.“⁴¹ Posmrtní zastánci mohou v určitých případech též nárokovat i nemajetkovou újmu vyčíslenou v penězích. Tato situace nastává v souvislosti s právem na zadostiučiněním v případě, že došlo k zásahu do osobnostních práv zemřelého a vznikl prokazatelně nárok posmrtnému zastánci na tzv. bolestné nebo jinou nemajetkovou újmu, která je vyjádřena v penězích. Tento nárok však musí být uznán orgánem veřejné moci, kterým je ve většině případů soud. Pokud dojde k uznání takového nároku, přechází toto právo též na dědice zemřelého.

3.4.2 Zásahy oprávněné

Oprávněné zásahy do piety zemřelého jsou zásahy, které z hlediska svého významu, intenzity a účelu, pro který jsou prováděny, vylučují protiprávnost a ustupuje se zde na intenzitě ochrany postmortálních hodnot. Důvody vyloučení protiprávnosti jsou však vyváženy hlediskem přiměřenosti (proporcionality).

„Za přiměřený zásah do všeobecného osobnostního práva fyzické osoby lze považovat pouze takový zásah, který ke všem okolnostem a povaze konkrétního případu tvoří přiměřený prostředek k dosažení sledovaného cíle.“⁴²

Zásahy vylučující protiprávnost lze rozdělit do šesti skupin:

a) Svolení dotčeného člověka nebo osob jemu blízkých

Člověk za svého života je oprávněn se svobodně rozhodnout o svých osobnostních hodnotách v určitém rámci, např. jak bude naloženo s jeho tělem a orgány po smrti, zvolit si způsob pohřbu, zpřístupnit určitým osobám svou zdravotnickou dokumentaci, vypořádat některé svoje projevy osobní povahy tak, aby nebyly poškozeny zájmy oprávněných osob. Pokud se však jedná o svolení do sféry ochrany těla, nelze přihlížet ke svolením, které jsou v rozporu se zákony, dobrými mravy či oprávněnými zájmy dalších osob atd. Pokud by člověk svolil

⁴¹ TŮMA, Pavel. In LAVICKÝ, Petr a kol. *Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 489-492.

⁴² tamtéž

za svého života k bizarním, protizákonným a oprávněné zájmy poškozujícím praktikám se svým tělem po smrti, nelze k těmto svolením přihlížet.

b) Zákonné licence podle občanského zákoníku

Vyplývají z absolutního osobnostního práva dle ObčZ a nazýváme je zákonnými licencemi v oblasti právní ochrany osobnosti. Zahrnují převážně případy, kdy je zásah dovolen v zákonem stanovených případech. Občanskoprávními zákonnými licencemi jsou: výkon nebo ochrana práv a zájmů jiných osob § 88 odst. 1 Obč.Z, úřední licence § 88 odst. 2 Obč.Z ve věci veřejného zájmu na veřejném pořádku v úředních věcech založených zákonem, umělecká licence za účelem literární či jiné umělecké tvorby, vědecká licence z odůvodněného vědeckého zaměření činnosti, zpravodajská licence ve informování veřejnosti o věcech oprávněného veřejného nebo obecného zájmu všechny § 89 Obč.Z.⁴³

c) Dovolení stanovené zvláštními zákony

Jsou jimi další zákonné licence, které jsou obsaženy v dalších právních předpisech mimo občanský zákoník. Zvláštními předpisy jsou např. zákon o zdravotnických službách, kde např. v § 81 odst. 4 zákona je upraveno použití biologického materiálu pro potřeby výuky nebo výzkumu, bez možnosti uvedení údajů o zemřelém původci lidského biologického materiálu. Dále některé licence k provádění zdravotních a patologicko-anatomických pitev ve smyslu § 88 téhož zákona. Dalším zvláštním předpisem je trestní řád, který v § 115 obsahuje zákonnou licenci soudních pitev a exhumace mrtvoly, v § 113 její ohledání. Dále pak například posmrtné provedení transplantace orgánu ve smyslu § 16 transplantačního zákona.

d) Plnění právní povinnosti

Neoprávněnost zásahu je zde vyloučena a dochází zde k prolínání více zákonných licencí. Vyplývá z povinností ukládaných zákonem, např. povinnost podání svědectví, znalecká činnost nebo povinnost daná rozhodnutím vydaným

⁴³ TŮMA, Pavel. § 89 [Bezúplatná zákonná licence vědecká, umělecká a zpravodajská]. In: LAVICKÝ, Petr a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 375, marg. č. 12.

orgánem veřejné moci, které je v souladu se zákony. K neoprávněnému zásahu však může dojít, je-li svědecká výpověď nebo znalecký posudek nepravdivý.

e) Výkon jiného ústavně zaručeného práva či svobody

„Výkon jiného ústavně zaručeného práva či svobody je z pohledu judikatury nejčastějším důvodem vylučujícím neoprávněnost zásahu do piety zemřelého. Zejména pak kolize mezi ústavně zaručenou svobodou projevu a svobodou umění na straně jedné a právem na ochranu důstojnosti v podobě postmortální ochrany na straně druhé představuje nejčastější případ, který judikatura v oblasti postmortální ochrany v minulosti řešila.“⁴⁴

f) Okolnosti vylučující protiprávnost

Okolnostmi vylučujícími protiprávnost jsou v občanském zákoníku instituty krajní nouze uvedené v § 2905 Obč.Z, nutná obrana uvedená v § 2906 Obč.Z nebo též svépomoc dle § 14 Obč.Z. Okolnosti vylučující protiprávnost jsou též uvedeny v obecné části v hlavě třetí trestního zákoníku. Domnívám se, že tyto instituty ve vztahu k postmortální ochraně jsou téměř nevyužitelné a jednalo by se opravdu o téměř nenavoditelné situace, kdy by osoba měla zasáhnout do postmortální ochrany při nutné obraně nebo krajní nouzi, avšak nelze jednoznačně říci, že k nim nikdy nemůže dojít.

3.5 Trestně právní postmortální ochrana

Trestněprávní postmortální ochrana je svěřena orgánům činným v trestním řízení, kterými jsou policejní orgány, státní zastupitelství a soudy, které postupují z úřední povinnosti nebo na základě podnětů fyzických či právnických osob. Trestně právní ochrana piety a osobnostních práv zemřelého je zanesena v hmotně právní normě v zákoně č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Práva na ochranu se mohou opět domáhat osoby blízké zemřelému dotčené zásahem do piety, neboť zde může být zasažen veřejný zájem státu na ochraně piety zemřelých.

Ve zvláštní části trestního zákoníku nalezneme v paragrafových zněních některé skutkové podstaty, ve kterých je objektem ochrany přímo nebo odvozeně

⁴⁴ ONDRÚŠ, Miroslav. Předmět postmortální ochrany. Právní rozhledy, 2018, č. 22, s. 774-784.

některá ze složek postmortální ochrany jako čest, vážnost, důstojnost, tělo, orgány a tkáně zemřelého včetně ostatků a též pietního místo. Tyto hodnoty jsou chráněny v případě neoprávněných zásahů, které trestní zákoník nazývá trestnými činy. Dle trestního zákoníku „*Trestným činem je protiprávní čin, který trestní zákon označuje za trestný a který vykazuje znaky uvedené v takovém zákoně.*“⁴⁵ Trestné činy vymezuje trestní zákoník a vyznačují se zákonnými znaky včetně znaků skutkové podstaty. Znaky trestného činu jsou povinné, někdy též vyžadované znaky, kterými jsou protiprávnost a znaky skutkové podstaty. Znaky skutkové podstaty jsou: objekt – obecně zákonem chráněná hodnota; objektivní stránka – jednání, následek a jejich příčinný vztah; subjekt – osoba, která spáchala trestný čin (pachatel), subjektivní stránka – vnitřní stránka spáchání trestného činu. K nepovinným znakům patří např. čas, místo nebo hmotný předmět útoku a stávají se povinnými, jestliže jsou zákonem vyžadovány. Jednání pachatelů trestných činů je protiprávní, úmyslné nebo nedbalostní, spáchané konáním nebo opomenutím.

Skutkové podstaty zvláštní části trestního zákoníku vztahující se k postmortálně chráněným hodnotám jsou:

a) čest, vážnost - § 184 Pomluva

*„Kdo o jiném sdělí nepravdivý údaj, který je způsobilý značnou měrou ohrozit jeho vážnost u spoluobčanů, zejména poškodit jej v zaměstnání, narušit jeho rodinné vztahy.“*⁴⁶

b) tělo, orgány, tkáně - § 165 Nedovolené nakládání s tkáněmi a orgány

*„Kdo v rozporu s jiným právním předpisem provede z těla mrtvého člověka odběr tkáně, buňky nebo orgánu...“*⁴⁷

c) ostatky a pietní místo - § 354 Výtržnictví

*„Kdo se dopustí veřejně nebo na místě veřejnosti přístupném hrubé neslušnosti nebo výtržnosti zejména tím, že napadne jiného, hanobí hrob...“*⁴⁸

⁴⁵ § 13 odst. 1 zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník

⁴⁶ tamtéž § 184 odst. 1

⁴⁷ tamtéž § 165 odst. 1

⁴⁸ tamtéž § 354 odst. 1

§ 359 Hanobení lidských ostatků

„Kdo neoprávněně otevře hrob nebo hrobku nebo urnu s lidskými ostatky...“

„Kdo z pohřebiště svévolně odejme lidské ostatky nebo s lidskými ostatky nakládá v rozporu se zákonem...“⁴⁹

Subjektem výkonu práv vyplývajících z postmortální ochrany jsou zde orgány činné v trestním řízení, které objasňují a vyšetřují trestné činy (objektem je hodnota postmortální ochrany) zjištěné na základě podnětů osob nebo z úřední povinnosti a postupují tak, aby byli zjištěni a náležitě potrestáni pachatelé neoprávněných zásahů, kteří svým jednáním naplňují všechny zákonné znaky trestného činu.

V trestně procesní normě, tedy v **trestním řádu**, jsou pak obsaženy zákonné licence využívané při objasňování a vyšetřování trestné činnosti, které opravňují orgány činné v trestním řízení a jimi určené subjekty např. poskytovatele zdravotnických služeb nebo znalce z oddělení soudního lékařství, pro potřeby trestního řízení provést oprávněné zásahy do postmortální ochrany, nejčastěji těla a pozůstatků v případech nařízených prohlídek mrtvoly, soudních pitev, exhumací a postupů zajištění důkazů.

K oprávněnosti těchto zásahů se vyjádřil Ústavní soud ve svém nálezu sp. zn. III. ÚS 256/01 následovně: *„Dosažení účelu objasňování trestných činů a potrestání jejich pachatelů v trestním řízení je v demokratickém ústavním řádu pravidelně spjato s řadou nezbytných zásahů do osobnostních práv jiných osob než podezřelého, resp. obviněného. Příkladem je možnost nařízení prohlídky a pítvy mrtvoly a její exhumace.“⁵⁰*

⁴⁹ § 13 odst. 1 zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník

⁵⁰ Nález (ÚS) Ústavní soud - senát ze dne 21.03.2002 sp. zn. III. ÚS 256/01 In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-2-6]. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

4 Právní povaha těla zemřelého a jeho částí

Lidské tělo je považováno za hodnotu lidské osobnosti a je chráněno po celou dobu života člověka. Právní osobnost člověka fakticky zaniká jeho smrtí. Člověk se stává mrtvolou, která je však též hodna právní ochrany i po smrti, jelikož smrtí veškerá práva nekončí. Nositelem osobnostního práva však již logicky nebude mrtvé tělo. Nositeli osobnostního práva zemřelého se mohou stát v souladu s § 82 odst. 2 ObčZ osoby blízké, v určitých případech se jím může stát i právnická osoba dle § 83 odst. 1 ObčZ.

Bližší právní definici těla zemřelého nalezneme v § 2 zákona o pohřbení, kde je uvedeno: „*Tělem zemřelého je mrtvé lidské tělo nebo jeho části do pohřbení, pokud není za podmínek stanovených zvláštním právním předpisem použito pro potřeby lékařské vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům; tělem zemřelého je i tělo mrtvě narozeného dítěte.*“⁵¹ Nově s účinností od 1. září 2017 zákon o pohřbení za tělo zemřelého považuje i „tělo mrtvě narozeného dítěte“.

Zvláštním předpisem je zde zákon o zdravotních službách. Zákon o pohřbení připouští alternativní nakládání s mrtvým lidským tělem mimo běžný postup směřující k jeho pohřbení, opět s odkazem na zvláštní právní normu.⁵²

Obecně však lze tělo zemřelého považovat za substanci lidského původu, která je po určitou omezenou dobu nositelem téměř všech tělesných znaků jako živý člověk. Jedná se však již o mrtvou tělesnou schránku bez právní osobnosti. Za tělo člověka lze de facto považovat všechny jeho části, které jsou s ním spjaty a nazýváme je přirozenými částmi lidského těla (jako jsou orgány, tkáně a buňky). S tělem však mohou být pevným způsobem spjaty i další části, jako třeba umělé části lidského, např. umělé klouby, protézy, plomby, kardiostimulátory. Dále jsou součástí lidského těla, např. krev nebo odpadní produkty vyměšování.⁵³ Vše je zde bráno jako jeden celek, jako „tělo zemřelého“ a často sdílí stejný osud.

⁵¹ § 2 zákon č. 256/2001 Sb., o pohřbení a o změně některých zákonů

⁵² ŠEJVL, J., VETEŠNÍK, P., VETEŠNÍKOVÁ, E. *Zákon o pohřbení: Komentář*. Wolters Kluwer, 2015.

⁵³ SKALICKÁ, Veronika. Věc z pohledu trestního práva hmotného versus pojetí věci v jiných právních odvětvích. *Trestněprávní revue*, 2021, č. 1, s. 8.

Přirozené části lidského těla, kterými jsou i jeho oddělené jednotlivé části, nejsou věci *in iure*⁵⁴. Naopak umělé části lidského těla, např. protetické pomůcky, nebo umělý chrup, pevně spojené s tělem zemřelého jsou však od začátku považovány za věci v právním smyslu bez dalšího a jako s takovými může být naloženo. Pokud dojde k jejich odcizení z těla, k nedůstojnému zacházení s těmito věcmi vůči zemřelému, lze v takovém konání též spatřovat neoprávněné zásahy do piety. Stejně lze posuzovat ponižující zacházení s lidským tělem pohřební službou, neoprávněnou exhumaci či neoprávněný výzkum na mrtvole člověka. K nakládání s částmi lidského těla se obdobně vztahuje ustanovení § 111 ObčZ.

Z § 81 odst. 1 písm. a) zákona o zdravotnických službách vyplývá, že část těla odebranou pacientovi při poskytování zdravotní péče nebo tělo zemřelého, včetně odebraných částí z těla zemřelého, lze kromě jiného uchovat a použít pro potřeby vědy, výzkumu nebo k výukovým účelům ve zdravotnictví za určitých podmínek, které jsou přesně vymezeny ve stejném zákoně, a to:

a) Pokud s tím zemřelý za svého života vyslovil prokazatelný souhlas. Jestliže zemřelý za svého života nevyjádřil prokazatelný souhlas, může prokazatelný souhlas vyslovit osoba blízká zemřelému.⁵⁵

b) Pokud nebude zmařen účel pitvy, a to zejména v případech, kdy vzniklo podezření, že příčinou úmrtí je trestný čin nebo sebevražda.⁵⁶

Oba požadavky musí být kumulativně splněny.⁵⁷

4.1 Tělo zemřelého jako předmět osobnostního práva

Existuje několik teoretických přístupů, které rozebírají, kdy je mrtvé lidské tělo považováno za předmět osobnostního práva. Teoretické přístupy jsou výsledkem odborných názorů a náhledů z hlediska právní vědy, lékařské vědy, výzkumu a archeologie. Z názorových proudů je možné sumarizovat tři hlavní teoretické přístupy objasňující, kdy a zda lze mrtvolu nebo její části považovat za věc a není již předmětem osobnostního práva.

⁵⁴ „in iure“ jeden z odvozených (derivativních) způsobů nabytí vlastnictví

⁵⁵ Srov. § 81 odst. 2 písm. b) bod 1 zák. o zdrav. službách

⁵⁶ Srov. § 81 odst. 2 písm. b) bod 3 zák. o zdrav. službách

⁵⁷ ŠEJVL, J., VETEŠNÍK, P., VETEŠNÍKOVÁ, E. *Zákon o pohřbnictví: Komentář*. Wolters Kluwer, 2015.

Teoretickými přístupy jsou:

- a) Mrtvola se nikdy nestane věcí v právním smyslu,
- b) mrtvola se stává věcí v okamžiku smrti člověka,
- c) mrtvola se stává věcí v právním smyslu, jakmile v ní nelze spatřovat tělo určité osoby.⁵⁸

Pro stanovení konkrétního režimu právní ochrany lidského těla po smrti je určení, zda se tělo stalo, či nestalo věcí, zásadní.

4.1.1 Lidské mrtvé tělo je či není věcí

Přístup občanského zákoníku k lidskému tělu jako k věci je vyjádřením doktrinální teorie, že **mrtvola se nikdy nestane věcí v právním smyslu**. Dle § 489 ObčZ je věcí vše, co je rozdílné od osoby a slouží potřebě lidí. Zároveň v § 493 nalézáme v právním smyslu vynětí lidského těla nebo jeho částí (pokud byly od těla odděleny) z věcí. Lidské tělo je tedy objektem vyňatým z obchodu, absentuje způsobilost být předmětem vlastnického práva. Ustanovení § 493 ObčZ tedy nepřipouští žádnou výjimku.

Tento výklad však nelze považovat za absolutní, neboť v některých případech je s tělem zemřelého nakládáno jako s věcí a je hodnoceno dle kritérií konkrétní určitosti nebo abstraktní určitosti osoby s přihlédnutím k plynutí času. Tato hodnotící kritéria mají význam například u archeologických nálezů či muzejních exponátů. V těchto případech je s tělem nebo jeho částmi zacházeno jako s předmětem vlastnického práva v rámci výpůjček nebo darování. Některé případy disponování s tělem zemřelého jako s věcí jsou zcela legální, neboť za splnění určitých podmínek, lze s lidským tělem již nakládat jako s věcí. Co je těmi podmínkami, jež mají vliv na takovéto posouzení?

Už podle § 285 obecného zákoníku občanského z roku 1811 bylo stanoveno, „že všechno, co jest od osoby rozdílné a slouží k užívání lidí, sluje věc v právním smyslu, nepovažovalo se mrtvé lidské tělo za věc,⁵⁹ což též citoval a potvrdil ve svém rozsudku sp. zn. 22 Cdo 2773/2004 Nejvyšší soud. Pravidlo, dle kterého

⁵⁸ HUMENÍK, I. *Ochrana osobnosti a medicínske právo*. Bratislava: Eurokódex, 2011, s. 52.

⁵⁹ Rozsudek (Rc) Nejvyšší soud ČR - senát ze dne 15.12.2005 sp. zn. 22 Cdo 2773/2004 In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-1-6]. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

lze posoudit, kdy tělo je, či není věcí, nalezneme již v prvorepublikovém komentáři k zákonu Císařský patent č. 946/1811 Sb. zák. soud., Obecný zákoník občanský 946/1811 Sb., od profesorů Roučka a Sedláčka, kteří uvádějí, že „*lidské tělo ani jako mrtvola není věcí, pokud v něm sluší spatřovati tělo určité zemřelé osoby (potud je dáno dědicům osobnostní právo). Jakmile tomu tak není, jest i mrtvola věcí (např. mrtvoly z dávných dob, jako mumie nebo prehistorické nálezy, jakož i mrtvola daná anatomickému ústavu nebo kostry a jiné anatomické preparáty.*“⁶⁰ S tímto výkladem se ztotožnil i Nejvyšší soud České republiky ve svém rozsudku sp. Zn. 22 Cdo 2773/2004⁶¹, ve kterém konstatoval, že nakládání s tělesnými ostatky v obecné rovině nemůže být předmětem závazkových vztahů, ledaže by byly naplněny podmínky pro posouzení lidského těla jako věci ve smyslu výše uvedeného Roučkova a Sedláčkova komentáře.⁶²

Teorie, že **mrtvola se stává věcí v okamžiku smrti**, není založena na čistě právním základu, nýbrž na požadavcích vycházejících z praxe v oblasti biologie a medicíny. Základ teoretického přístupu spočívá v tom, že pokud by se mrtvola měla stát věcí okamžikem smrti člověka, stala by se tak předmětem vlastnického práva až do doby fyzického zániku. Zastánci tohoto názorového proudu byli např. O. Dostál nebo I. Humeník, kteří vyslovili názor, že „*mrtvola by měla být věcí v právním slova smyslu bez dalšího, neboť nemyslí a právně nejedná.*“⁶³ Po smrti člověka by se tělo stalo věcí v právním slova smyslu a bylo by v dispozici dědiců, kteří by jej mohli darovat například pro lékařské, vzdělávací nebo vědecké účely a rozhodovali by o způsobu pohřbení nebo užití těla pro výstavní účely. Vždy by však mělo být s tělem zacházeno tak, aby nebyla narušena pieta zemřelého. V opačném případě by bylo na místě aplikovat nároky majetkové újmy, neboť zde hovoříme o věci.

Tento názorový proud je dle mého názoru sporný a nedůstojný, neboť s lidským tělem je ihned po smrti zacházeno jako s věcí a předmětem vlastnických

⁶⁰ ŠOLC, Martin. Ůtzi, Irský obr a další ve světle práva: právní povaha a standard důstojného zacházení se zemřelým lidským tělem. Časopis zdravotnického práva a bioetiky, 2019, č. 2, s. 4.

⁶¹ Rozsudek (Rc) Nejvyšší soud ČR - senát ze dne 15.12.2005 sp. zn. 22 Cdo 2773/2004 In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-2-5]. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

⁶² ŠOLC, Martin. Ůtzi, Irský obr a další ve světle práva: právní povaha a standard důstojného zacházení se zemřelým lidským tělem. Časopis zdravotnického práva a bioetiky, 2019, č. 2, s. 4.

⁶³ DOSTÁL, O. Otázka vlastnictví k odděleným částem lidského těla v zahraničním srovnání. Jurisprudence, 2004, č. 3, s. 5.

práv, přestože se v převážné většině případů jedná o konkrétního zemřelého člověka s jeho vlastními osobnostními právy. Těžko lze tedy s tělem zemřelého ihned po smrti nakládat jako s věcí, zajistit řádně ochranu jeho piety a nedopustit stav, kdy se tělo nebo jeho části stávají legálně zdrojem majetkového prospěchu.

Kritéria konkrétní a abstraktní určitosti jsou pojmy, které se vztahují k doktrinální teorii, kdy se **mrtvola stává věcí v právním smyslu, jakmile v ní nelze spatřovat tělo určité osoby**. Zemřelou osobu, konkrétně její tělo a ostatky lze chápat ve dvojnásobném významu. V prvním významu lze tělo nebo jeho ostatky vztahovat ke konkrétní zemřelé osobě. Tedy k určitému jednotlivci, který měl jméno, byl kulturně i společensky dimenzován, byl konkrétní vnímatelnou osobností v lidském světě a nositelem osobnostních práv. Můžeme konstatovat, že existuje **kritérium konkrétní určitosti**, které odráží komentářové vymezení uvedené prof. Roučkem a Sedláčkem ve „*spatřování těla určité zemřelé osoby*“. Je též souběžně předpokládáno, že existuje okruh osob blízkých „dědiců“, kteří mohou uplatňovat osobnostní práva konkrétního zemřelého. Uvedené kritérium konkrétní určitosti však nelze brát jako absolutní na všechny případy, ale pouze ad hoc⁶⁴ ke konkrétní věci. Logicky nelze kritérium aplikovat například v případech nálezů mrtvol neznámé totožnosti, která by se v případě neztotožnění tak mohla stát věcí v osobním vlastnictví a mohlo by s ní mohlo být jako s takovou nakládáno. Ospravedlněním držby těla zemřelého by bylo tvrzení, že v mrtvém nelze spatřovat konkrétní osobu, neboť neznáme jeho totožnost a vlastně nám není znám ani okruh osob blízkých, které by mohly uplatnit práva na jeho ochranu. Toto tvrzení, že neexistuje konkrétní určitost by jistě bylo ad absurdum, v rozporu s ochranou piety a osobnostních práv neznámého zemřelého, přestože v něm z objektivních příčin nelze spatřovat konkrétní známou osobu a není možné vymezit okruh jemu blízkých. V tomto případě takovéto ostatky člověka lze považovat za abstraktně neurčité.

V druhém významu hovoříme o **kritériu abstraktní určitosti**, které vychází ze skutečnosti, že tělo zemřelého a jeho ostatky kdysi patřily člověku, přestože o zemřelém v době zkoumání již nic nevíme, a proto by se tělo nebo jeho části

⁶⁴ Ad hoc [ad hok] (někdy psáno ad-hoc) je latinský obrat, znamenající doslova „k tomuto“, překládaný jako „za určitým účelem“ nebo „pro tento jednotlivý“

nemohly stát věcí, vzhledem k jeho nekonečné postmortální ochraně, která by trvala po existenci hmoty lidské substance. Pokud by takto bylo postupováno, po nálezů ostatků by docházelo neprodleně k pohřbení, nebo kremaci bez možnosti je blíže prozkoumat a neznámá osoba, např. dávno žijící, by tak byla striktně chráněnou osobností. Jistě by ve své podstatě bylo zacházení s tělem nebo ostatky více pietní a dle duchovních zvyklostí, nicméně by nález ztratil svou vědeckou a výzkumnou hodnotu. To by však v praxi znamenalo vymezení z věcné dispozice všech mrtvých těl a též i jejich částí a nikdy by s nimi nemohlo být naloženo jako s věcmi. Muzeum by nemohlo vystavit ostatky lidí nalezené z vykopávek, v kostnicích by nemohly být vystaveny ostatky dávných měšťanů, k lékařským výukovým účelům by nebylo možné studentům ukazovat pravé kostry a lebky zemřelých nebo např. různé anomálie lidského těla.

Při hledání vhodného posuzujícího kritéria je třeba vycházet z otázky kvalifikace těla a času, aby nedocházelo k absurdním situacím, kdy je tělo zemřelého nevhodně považováno za věc nebo naopak. Posuzujícím hlediskem postmortální ochrany lidského těla a jeho částí je plynutí času.

V rovině **trestního práva** je přistupováno k mrtvole jakožto věci podobně, jak je tomu v občanském zákoníku. Mrtvola může být věcí *in iure*, pokud v mrtvole již nelze spatřovat tělo určité zemřelé osoby a jedná se například o mumii, prehistorických nálezů aj. V rámci některých institutů trestního práva je chráněno tělo a jeho orgány, tkáně zemřelého a jeho ostatky a pozůstatky před neoprávněnými zásahy a nedůstojným zacházením. Tělo nebo jeho části v trestně právní teorii mohou být předmětem majetkových a vlastnických práv, kterými se staly z vědeckých, výzkumných či vzdělávacích účelů. Jsou chráněny jako objekt skutkových podstat trestných činů proti majetku a jsou považovány za cizí věc.

4.2 Postmortální ochrana nascitura

Všeobecná deklarace lidských práv z roku 1948 deklaruje, že lidská práva a svobody náležejí každému člověku. Jedná se o přirozenoprávní koncepci lidských práv, není tedy nutné uznání ze strany státní moci. Postmortální ochrana člověka, který je nositelem práv, může být uplatněna pouze k osobě člověka. Otázkou je, zda může být embryo či plod v různých fázích vývoje v těle matky považován

za osobu. V této fázi vyvíjejícího se života nehovoříme ještě zcela legitimně o osobě člověka, ale spíše o plodu v matčině těle, který je nazýván nasciturou. „**Nasciturus** (z lat.), počatý, avšak dosud nenarozený plod v těle matčině.⁶⁵ Na otázku, zda je nasciturus člověkem nenajdeme primárně odpověď v oblasti práva, ale v oblasti biologie a lékařství. I zde se však můžeme setkat s rozličnými názorovými proudy. Jeden z těchto názorových proudů vyjadřuje názor, že okamžikem početí dochází ke zrodu zcela jedinečného organismu, který je již člověkem. Pokud bychom vzali v úvahu tuto přirozenoprávní koncepci, dojdeme k závěru, že nasciturus je ve všech fázích vývoje člověkem, a tedy nositelem práv.

Dle dalšího přístupu má být stanovena doba, kdy se nasciturus stává člověkem lidskou osobou a je nositelem práv. Jedná se o pojetí, kdy je osobou spatřován jednotlivec s konkrétními vlastnostmi či schopnostmi. Tedy plod vykazuje znaky člověka s vitálními projevy jeho organismu, které mu umožňují již vyvíjející se orgány. Zastávám názor spíše tohoto druhého názorového proudu, neboť si myslím, že po nějakou dobu po početí v řadě týdnů je nasciturus spíše shlukem organických buněk, nikoliv osobností. Postupným vývojem a projevem jeho životních funkcí v těle matky však dochází též k rozvinu citového vztahu matky k plodu jako k budoucímu člověku.

Světová zdravotnická organizace (World Health Organisation – WHO) doporučuje stanovení hranice hmotnosti pro potrat 500 g, což odpovídá přibližně 22. týdnu těhotenství. Stejně tak je Česká republika vázána povinností předávat data o mrtvě narozených dětech Komisi EU (Eurostatu), což je vyžadováno též od porodní váhy 500 g, v případě nedostupnosti údaje o hmotnosti plodu pak od gestačního stáří 22 týdnů, v případě absence i tohoto údaje pak od délky plodu 25 cm. Tato opatření podporují racionálnost tohoto názorového proudu.

V čl. 6 odst. 1 Listiny je zdůrazněno zásadní právo člověka na život a také to, že lidský život je hoděn ochrany již před narozením. V minulosti nebyla v České republice nasciturovi poskytována náležitá ochrana a byl považován pouze za biologický odpad bez náznaku jakékoliv právní osobnosti. Oproti České

⁶⁵ HURDÍK, Jan. Nasciturus. In: HENDRYCH, Dušan a kol. Právnický slovník. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009

republice naopak zákony evropských států obsahovaly pietní ochranu těl mrvě narozených dětí. Předchozí právní úprava zákona o pohřbnictví nijak nereflektovala ani judikaturu Evropského soudu pro lidská práva, kdy bylo opakovaně konstatováno, že těla mrtvě narozených dětí nesmí končit jako odpad, k čemuž v České republice dlouhodobě docházelo. Za osobu v právním smyslu byl považován pouze za podmínky, že se plod narodil živý a okamžikem porodu byl pak fyzickou osobou způsobilou k právům a povinnostem.

Ještě v roce 2001 byla vydána důvodová zpráva k zákonu č. 479/2001 Sb., kterým se mění zákon č. 256/2001 Sb., o pohřbnictví a o změně některých zákonů, která zcela vylučovala možnost provedení pohřbu nascitura. Bylo zde uvedeno, že potracený plod není nijak registrován v úmrtní matrice, a je proto nemožné jej řádně pohřbít, s přihlédnutím na etickou nepřijatelnost takového postupu. V této důvodové zprávě bylo požadováno, aby definice potratu, jakožto lidského pozůstatku pro účely pohřbnictví, byla vypuštěna. Tento negativní zásah do soukromoprávní oblasti a etické oblasti lidských práv byl zcela proti směřování evropské i národní legislativy. Evropský soud pro lidská práva ve svém rozhodnutí č. 50132/12⁶⁶ ve věci „Marić proti Chorvatsku“ rozhodl, že těla mrtvých nenarozených dětí nesmí končit jako nemocniční odpad, neboť je tímto porušena zásada čl. 8 Úmluvy, protože matka si k nedonošenému plodu může vytvořit silný citový vztah, což má vazbu na její soukromý život. Má tedy právo plod pohřbít, pokud nedojde k jeho narození a nastane jeho předčasné úmrtí.

Nápravu nežádoucího stavu zákona o pohřbnictví přinesla až novela provedená na základě zákona č. 193/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 256/2001 Sb., o pohřbnictví a o změně některých zákonů. Přijetím této novely zákona o pohřbnictví a souvisejících právních předpisů výrazně změnilo oblast nakládání s pozůstatky nascitura, který se nedožil porodu a zaneslo do právního řádu jeho postmortální ochranu. Zákonodárce též v ustanovení § 91 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování taxativně vymezil,

⁶⁶ Rozsudek (Eu) Evropský soud pro lidská práva ze dne 12.06.2014 sp. zn. 50132/12 In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-1-28]. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

co se do biologického odpadu nezahrnuje, a tedy uvedl i těla mrtvě narozených dětí nebo dětí zemřelých po porodu.

4.3 Právní povaha pozůstatků a ostatků

Lidské ostatky stejně jako lidské tělo nelze ve smyslu § 493 ObčZ považovat za věc v právním smyslu, a to pokud je zřejmý nositel ostatků, tedy konkrétní člověk a ostatky jsou identifikovatelné konkrétní osobě. Jedná se o případy, kdy lze v ostatcích spatřovat tělo určité osoby, což konstatoval Nejvyšší soud ve svém rozsudku, sp. zn. 22 Cdo 2773/2004.⁶⁷ Snahou zákonodárců v rámci nedávno přijaté právní úpravy zákona o pohřbnictví je na jedné straně dodržení hygienických předpisů k ochraně zdraví obyvatel a zároveň zachování důstojné péče o lidské pozůstatky a ostatky, pietní místo a též ochrana práv pozůstalých v souladu s postmortální ochranou na straně druhé. Do právní normy byla též nově zanesena postmortální ochrana mrtvého nascitura, který byl dle původní právní úpravy považován pouze za biologický odpad.⁶⁸

Zmíněná právní norma pak vymezuje lidské pozůstatky, ostatky a některé pohřebnické úkony s nimi prováděné. Vymezení je důležité ke stanovení konkrétního předmětu ochrany a je též převzato do jiných právních norem např. trestního zákoníku a dalších. Dané termíny jsou vymezeny následovně:

- a) **Jiné lidské pozůstatky** jsou „*plod po potratu, včetně biologických zbytků potratu, není-li možné je od plodu oddělit, podle zvláštního právního předpisu; jiným lidským pozůstatkem je vždy plod po umělém přerušení těhotenství*“
- b) **Lidské pozůstatky** jsou „*tělo zemřelého a jiné lidské pozůstatky*“
- c) **Lidské ostatky** jsou „*lidské pozůstatky po pohřbení*“.⁶⁹

Zvláštním právním předpisem k zákonu o pohřbnictví je zákon o zdravotních službách.

⁶⁷ Rozsudek (Rc) Nejvyšší soud ČR - senát ze dne 15.12.2005 sp. zn. 22 Cdo 2773/2004 In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-1-15]. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.4

⁶⁸ viz podkapitola 4.2

⁶⁹ § 2 zákon č. 256/2001 Sb., o pohřbnictví a o změně některých zákonů

4.4 Právo na ostatky

Právo na vydání ostatků je upraveno v občanském zákoníku a též v zákoně o pohřebnictví. Právo na vydání ostatků je zvláštním subjektivním právem zákonem vymezeného okruhu osob, není však přímou součástí postmortální ochrany upravené v § 82 odst. 2 ObčZ. Přesto s ní však úzce souvisí. Jedná se o zvláštní právo osobnostního charakteru a lze se jej domáhat dle § 92 odst. 2 ObčZ aktivně legitimovanou osobou, kterou člověk před svou smrtí výslovně určil. Pokud tak za svého života neučinil, jsou osobami s právem domáhat se vydání ostatků osoby legitimované zákonem, t.j. v pořadí manžel/ka, dítě nebo rodič. Pokud ani ti nejsou, pak jeho dědic.

Vznik práva na vydání ostatků, které nejsou považovány za věc *in iure*, vzniká tedy okamžikem pohřbení. Dle mého názoru je okamžik pohřbení shodný s okamžikem zpopelnění v krematoriu. Tento způsob naložení s pozůstatky v dnešní době převažuje nad pohřbením těla uloženým v rakvi. Zvláštním případem je pak stav, kdy zemřelá osoba byla nakažena nebezpečnou nemocí a příslušná krajská hygienická stanice rozhodne o provedení kremace, a to i proti vůli zemřelého nebo aktivně legitimovaných osob. Lidské pozůstatky jsou v krematoriu uloženy do urny a ta má být následně předána vypraviteli pohřbu nebo pohřební službě k uložení např. do kolumbária, hrobu či hrobky a je možné i využít možnosti rozptýlení či vysypání popela zemřelého na tzv. posypovou loučku dle volby vycházející z práva volby pohřbu ve smyslu § 114 ObčZ. Pohřeb, myšleno pietní obřad, je pak prováděn již s vydanými ostatky. Domáhat se pak později vydání ostatků, uložených způsobem rozptylu či vsypu na loučku není možné. Pokud jsou ostatky uloženy na veřejném pohřebišti, fakticky zaniká právo na jejich vydání. Na veřejné pohřebišti lze uložit ostatky zemřelého v případě, že za svého života neprojevil vůli nakládat se svými ostatky jiným způsobem. Pokud tak neučinil, o způsobu pohřbení mohly rozhodnout osoby zmíněné v § 114 Obč.Z, na které právo postupně přechází. V případě, že takováto osoba není (např. manžel), přechází právo postupně na další zde uvedené, (např. děti zemřelého), pokud zemřelý neměl ani žádnou osobu blízkou, přechází právo rozhodnout o způsobu pohřbení na obec, na jejímž území člověk zemřel. Vydání ostatků se mohou domáhat osoby uvedené v § 92 ObčZ.

Domnívám se, že fyzického vydání nezpouštěných ostatků osobám dle § 92 ObčZ se domáhat nelze, neboť by nebylo možné zachovat hygienické podmínky, a to ani po uplynutí tlečí doby, která je zpravidla stanovena na 10 let. Lze se však domáhat převozu ostatků na jiné pohřebiště k uložení.

Z judikatury soudu vyplývá cíl zákonné úpravy zákona pohřebnictví. *„Cílem zákonné úpravy bylo, aby nezůstaly ostatky, nejsou-li uloženy na veřejném pohřebišti, tyto bezprizorními, což by mohlo vést k naložení s nimi morálně nepřijatelným nebo nedůstojným způsobem, aby byla preferována ochrana veřejných mravů, pořádku a zdraví, která se realizuje pohřbíváním zemřelých na regulovaných veřejných pohřebištích, před případným zájmem pozůstalých mít ostatky zemřelého člověka u sebe.“*⁷⁰

Vyzvednutí ostatků však dle zákona o pohřebnictví může realizovat vypravitel pohřbu nebo pohřební služba. *„Vypravitelem pohřbu může být jakákoliv fyzická nebo právnická osoba, která je ve smluvním vztahu s provozovatelem pohřební služby jako její příkazce, ale zároveň je uveden v poznámce úmrtního listu. Vypravitel je osoba výše uvedená, sjednávající pohřbení do 96 hodin od oznámení úmrtí nebo obec zajišťující pohřbení.“*⁷¹ Ve většině případů je vypravitel pohřbu shodný s osobami taxativně uvedenými v § 92 odst. 2 ObčZ. Zákon o pohřebnictví ukládá provozovateli krematoria povinnost předat urnu s ostatky vypraviteli pohřbu nebo provozovateli pohřební služby. Zpravidla je kremace zprostředkována přes provozovatele pohřební služby, který zajišťuje odvoz ostatků ke kremaci a následně pak vyzvedává urnu s ostatky, kterou předává oprávněným osobám objedávajícím (vypravujícím) pohřeb. Přesto však pojem vypravitele není zcela v zákoně určitý a objevují se též pojmy jako objednavatel pohřbu, zařizovatel pohřbu a další.

Určitý kolizní stav zasahující do postmortální ochrany může nastat v případě, že urna s pozůstatky zemřelého není vyzvednuta od provozovatele krematoria do dvanácti měsíců od zpopelnění. Pokud nastane tento stav, je provozovatel krematoria povinen ji uložit do společného hrobu veřejného pohřebiště, což může

⁷⁰ Rozsudek (Rc) Okresní soud Pardubice ze dne 06.08.2015 sp. zn. 5C 36/2015 In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-2-10]. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

⁷¹ [pohrebiste.cz: Pohřebiště.cz](http://www.pohrebiste.cz) [online]. [cit. 2023-2-10]. Dostupné z: <http://www.pohrebiste.cz/stranky/archiv/resitel/clanky/vyprav.htm>

být v rozporu s vůlí zemřelého a s jeho vysloveným přáním volby pohřbu. Pokud však je zemřelý neznámé totožnosti, která nebyla ani dodatečným šetřením zjištěna, není možné provést kremaci a pozůstatky musí být uloženy do hrobu či hrobky. To však neplatí, rozhodne-li příslušná hygienická stanice, že zemřelý je nakažen nebezpečnou nemocí.

5 Pitva zemřelého

„Pitva (též autopsie) je druh medicínského úkonu, při kterém se rozděljuje mrtvé tělo na části. Cílem pitvy je určit příčinu smrti daného člověka a pochopit tvar a funkci jednotlivých orgánů a soustav. Místnost, ve které se pitvá, se obecně nazývá pitevna, v případě patologicko-anatomických, zdravotních a soudních pitev se někdy používá též název autoptický sál. Podle druhu pitvy může pitvu provádět patolog, soudní lékař, anatom a podobně.“⁷²

Jde o proces, při kterém se provádí řada vyšetření na mrtvém těle s cílem určit příčinu smrti pro lékařské, forenzní a vědecké účely. Pitvy provádějí zpravidla zkušení patologové nebo soudní znalci, kdy si pitva v každém svém kroku vyžaduje pečlivý a detailní přístup, aby bylo dosaženo přesných a spolehlivých výsledků. Pitva má několik důležitých účelů. Umožňuje objasnit a lépe pochopit zdravotní problémy a úrazy, které mohly vést k úmrtí, což může pomoci v lékařské vědě a napomoci budoucímu zlepšování prevence podobných případů či objasňování násilných trestných činů. Pitvy se provádějí v různých situacích, jako jsou například nejasná, náhlá nebo záhadná úmrtí, vyšetřování trestných činů, posuzování úmrtí související s pracovními úrazy nebo při výzkumu. Proces autopsie zahrnuje pečlivé prozkoumání těla včetně vyšetření orgánů a tkání, aby bylo možné určit příčinu smrti. Kromě toho se mohou provádět další vyšetření, jako například toxikologické testy, aby se zjistilo, zda bylo tělo vystaveno jakýmkoli jedům.

Autopsie však není bez kontroverzí a kritiky. Někteří lidé mohou vidět pitvu jako urážlivou nebo neuctivou vůči zesnulému, zatímco jiní mohou mít výhrady z etických či náboženských důvodů. Na druhou stranu může autopsie poskytnout příbuzným a pozůstalým informace o příčině úmrtí jim blízké osoby a objasnění, zda se stala, nebo nestala obětí trestného činu.

⁷² wikiskripta.eu: Wikiskripta [online]. [cit. 2023-2-10]. Dostupné z: https://www.wikiskripta.eu/w/Rozd%C4%9Blen%C3%AD_pitev

Jaký druh pitvy by měl být vykonán se především odvíjí od způsobu úmrtí člověka.

- a) **Smrt přirozená** – je smrtí z chorobných příčin, z vnitřních příčin, nenásilná.
- b) **Smrt násilná** – je každé úmrtí z vnějších příčin, ať jde o zranění, otravy, podchlazení atd. Může být způsobena nejen spácháním trestného činu, ale též suicidálními jednáním nebo nešťastnou náhodou, pracovním nebo sportovním úrazem.
- c) **Podezřelé úmrtí** – je takové úmrtí, při kterém byla osoba sama či její okolí krátce před smrtí zdrojem zdravotnických nebo forezních pochybností a zevní prohlídkou nebylo možné stanovit přesvědčivou příčinu smrti. Obvykle jde o úmrtí, které se jeví jako podezřelé prostředím, kde k němu došlo. Zjišťování příčiny úmrtí může být zkomplikováno také následným úrazovým dějem, nebo zkombinováním mechanismů sebevraždy.⁷³

5.1 Geneze právní úpravy pitev v Československu po roce 1950

Prvním právním předpisem, avšak podzákonným, upravujícím provádění pitev v Československu bylo nařízení č. 8/1955 Sb., o pohřebnictví⁷⁴ ze dne 15. února 1955. Bylo vydáno ministrem zdravotnictví na základě zmocnění zákonem č. 4/1952 Sb., o hygienické a protiepidemické péči, který nahradil předchozí a nepřilíš určitou právní úpravu. Tímto nařízením bylo upraveno provádění pitev, oznamování úmrtí, provádění a účel prohlídky mrtvých a také určení lékařů, kteří pitvu prováděli. Nařízení bylo rozděleno do dvou oddílů, kde v oddíle druhém v § 5 byla vymezena bezpečnostně zdravotní pitva, která byla nařizována z rozhodnutí vedoucího zdravotnického zařízení nebo též okresního hygienika v následujících případech: „a) je-li jí třeba ke zjištění příčiny smrti nebo jejích okolností, b) jde-li o povolení pohřbu žehem a nemůže-li být předloženo potvrzení lékaře podle § 15 odst. 1 anebo c) vyžaduje-li to obecný zdravotní zájem.“⁷⁵ Pitvy mohly být v souladu s nařízením prováděny jak na oddělení patologie,

⁷³ fno.cz: *Fakultní nemocnice Ostrava* [online]. [cit. 2023-2-15]. Dostupné z: <https://www.fno.cz/ustav-soudniho-lekarstvi/informace-pro-lekare>

⁷⁴ Nařízení č. 8/1955 Sb., o pohřebnictví. In [Systém ASPI]. Wolters Kluwer [cit. 2023-1-10]. Dostupné z: www.aspi.cz. ISSN 2336-517X.

⁷⁵ tamtéž § 5 odst. 1

tak i na oddělení soudního lékařství. Vzniklo-li při pitvě podezření, že k úmrtí došlo následkem trestného činu, pitva byla přerušena a lékař provádějící pitvu byl povinen ihned učinit oznámení okresnímu prokurátorovi a příslušnému orgánu veřejné bezpečnosti. Zvláštním byl institut „neúřední pitvy“ uvedený v § 6 nařízení, který mohl přicházet v úvahu, nebyl-li dán důvod pitvy dle § 5 nařízení. Neúřední pitvu mohl povolit okresní hygienik i z jiných důvodů hodných zřetele. Náklady této pitvy hradil žadatel.

V šedesátých letech minulého století byl v rámci rekodifikace přijat zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu ze dne 17. března 1966, kterým bylo regulováno zdravotnictví následujících padesát let a zůstal platný až do 1. dubna 2012, kdy byl nahrazen novou právní normou – zákonem č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách). V zákoně o péči a zdraví lidu byla pitva upravena v § 28 jako zdravotní pitva zemřelého, která byla „*prováděna povinně nebo na základě určení prohlížečím lékařem nebo vedoucím zdravotnického zařízení, a to v případech a za účelem stanoveným vyhláškou, popřípadě podle rozhodnutí orgánu ochrany veřejného zdraví*“.⁷⁶ Soudní pitva mohla být provedena za podmínek stanovených zvláštními předpisy. Prováděcím předpisem zmiňovaného zákona byla prováděcí vyhláška č. 47/1966 Sb., o pohřebnictví ze dne 13. června 1966, která blíže a podrobněji v druhém oddíle rozváděla provádění pitev. Ve vyhlášce se již neobjevoval termín „bezpečnostně zdravotní pitva“, jelikož byl nahrazen termínem „zdravotní pitva“, která opět mohla být prováděna na patologii i soudním lékařství.

Pitva osob zemřelých ve zdravotnickém zařízení podléhala rozhodnutí vedoucího tohoto zařízení. Mimo zdravotnické zařízení rozhodoval o pitvě prohlížečící lékař. Vyhláškou byl taxativně stanoven seznam povinných pitev zemřelých z neznámé příčiny úmrtí, při nemoci z povolání nebo průmyslové otravě, u dětí do věku jednoho roku, u žen, které zemřely v souvislosti s těhotenstvím, s provedením potratu, nebo při porodu, v době následného šestinedělí a dále v případech, vyžadoval-li to obecný zdravotní nebo vědecký

⁷⁶ § 28 odst. 1 zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu

zájem, byl zde rovněž zachován institut pitvy z jiných důvodů. Na soudní pitvu se vztahovaly zvláštní předpisy, kterými byl např. zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, který je ve znění řady novel platný do současné doby. Vyhláška jako prováděcí předpis k zákonu účinný do 01. dubna 1988 upravovala též postup při úmrtí, odnímání tkání a orgánů, pohřbívání, zpopelnění a exhumaci. Bylo přihlíženo k vyslovení písemného nesouhlasu s odběrem orgánů pro léčebné i vědeckovýzkumné účely. Vyhláška č. 47/1966 Sb., o pohřebnictví byla nahrazena vyhláškou č. 19/1988 Sb., o postupu při úmrtí a o pohřebnictví, která kromě drobných změn obsahovala obdobné instituty a byla účinná až do doby platnosti zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách).

Přijetím nového zákona č. 89/2012 Sb., občanská zákoník, který byl účinný od 1. ledna 2014, došlo k zanesení pitev jako úkonu zdravotnické služby do civilní občanskoprávní normy. V začátcích však právní úprava působila spíše problémy, neboť z nového občanského zákoníku vyplývalo, že patologicko-anatomické pitvy prováděné podle zvláštního předpisu, tj. zákona o zdravotních službách lze provádět pouze se souhlasem osoby, která jej udělila za svého života nebo po smrti se souhlasem jeho blízkých. Bez tohoto souhlasu nemohla být pitva provedena, což v soudně lékařské praxi působilo značné problémy na hraně zákona. Až novelizací z roku 2016 zákonem č. 460/2016 Sb. s účinností v příslušné části od 28. února 2018 k žádné další úpravě ve vztahu k provádění pitev nedošlo a matoucí nadbytečná právní úprava byla vypuštěna. V dnešní době se tedy pracuje s tzv. předpokládaným souhlasem.

5.2 Druhy pitev

Právní regulace pitev se v českém právním řádu prolíná několika právními předpisy, které spadají do odvětví soukromého i veřejného práva. Soukromoprávní úpravou je zde občanský zákoník, kde pitvy jako pojem obecný upravuje § 113 odst. 2 ObčZ, ve které vychází z požadavku na zakotvení k respektu k autonomii člověka tj. „*zásadně nelze zasáhnout do integrity člověka bez jeho souhlasu*“, kdy ochrana se vztahuje i na tělo mrtvého člověka. Zákonem lex specialis k občanskému zákoníku v oblasti úpravy pitev je zákon o zdravotních službách ve spojení s transplantačním zákonem upravujícím pitvu po odběru

orgánů. Dále je institut soudní pitvy upraven v trestním řádu. Pitvy v souvislosti s nakládáním s tělem jsou zmíněny v zákoně o pohřebnictví.

Hlavním účelem provádění pitev je poskytnout co nejvíce informací o smrti, aby bylo možné lépe porozumět příčinám a okolnostem smrti. Obecně k provedení pitvy mohou být běžné, forensní či jiné důvody.

Je důležité si uvědomit, že pitva je náročný proces a může být blízkými zemřelého vnímána jako zásah do piety zemřelého. Proto je vždy důležité, aby bylo respektováno soukromí a důstojnost rodiny a aby bylo zajištěno, že informace získané během pitvy jsou použity řádným způsobem.

Dělení pitev nalezneme v části sedmé zákona o zdravotních službách, kde jsou rozděleny následovně:

a) Pitvy obligatorní (povinné)

Lze je provést i bez souhlasu zemřelého. Povinné pitvy jsou obsaženy v § 88 odst. 2 a 3 zákona o zdravotních službách a zákon stanoví pro tyto pitvy taxativní výčet případů a nestanoví možnost tento výčet rozšířit určením lékařem nebo příslušným poskytovatelem. Jedná se o případy pitev patologicko-anatomických a pitev zdravotních. V zákoně obsažené povinné pitvy vychází zejména ze společenského zájmu objasnění příčin úmrtí provedením pitvy. U patologicko-anatomických pitev je zřejmé, že se jedná o společensky silně negativní úmrtí. Jedná se o výjimečné případy úmrtí jako je např. úmrtí při operačním zákroku, smrt rodičky při porodu nebo úmrtí dítěte.

Absolutní většina zdravotních pitev je prováděna na pracovištích soudního lékařství. Jedná se především o případy náhlých nebo násilných úmrtí. Zákon o zdravotních službách umožnil u povinných pitev předložit nesouhlas s pitvou. Může jej předložit či vyslovit sama daná osoba, nebo po její smrti osoba jí blízká. Nesouhlas musí být srozumitelný a je nutné, aby byl součástí zdravotnické dokumentace. Od pitvy může být upuštěno současně po splnění podmínky, že je známa příčina úmrtí. Mezi obligatorní pitvy řadíme vždy pitvy soudní.

b) Pitvy uskutečnitelné jen za stanovených podmínek

Jedná se o pitvy fakultativní (nepovinné), po medicínském určení pitvy s respektováním vůle člověka či jeho pozůstalých. Vůle člověka či jeho pozůstalých je podmínkou k vykonání pitvy. Tyto podmínky nalézáme

v § 81 odst. 5 zákona o zdravotních službách, kde je stanoveno, že provést pitvu lze jen po udělení písemného souhlasu zemřelého, přičemž zákon umožňuje také to, aby písemný souhlas udělila osoba blízká zemřelému. V takovém případě je vyžadován úředně verifikovaný podpis, nebo, pokud byl ve zdravotnickém zařízení učiněn, záznam do zdravotní dokumentace o souhlasu pacienta, přičemž záznam musí být podepsán pacientem a zdravotním pracovníkem. Typickým příkladem pitvy fakultativní je pitva anatomická.

Zákon o zdravotních službách s konkrétní určitostí rozlišuje pitvy na patologicko-anatomické, zdravotní, soudní a anatomické. Tyto jednotlivé typy pitev budou rozebrány v následujících podkapitolách.

5.2.1 Patologicko-anatomická pitva

Patologicko-anatomická pitva je vyšetřovací proces, který se používá ke studiu a hloubkovému zkoumání lidského těla po smrti u osob zemřelých ve zdravotnickém zařízení z chorobných příčin v případech nejasných, náhlých nebo nečekaných úmrtí.

Patologicko-anatomická pitva je obligatorní vždy:

1. U žen, které zemřely v souvislosti s těhotenstvím, porodem, potratem, umělým přerušením těhotenství nebo v šestinedělí,
2. u plodů z uměle přerušovaných těhotenství provedených z důvodů genetické indikace nebo indikace vrozené vývojové vady plodu,
3. u dětí mrtvě narozených a u dětí zemřelých do 18 let věku,
4. u pacientů, kteří zemřeli při operaci, při nechirurgickém intervenčním výkonu, v souvislosti s komplikací navazující na operaci nebo nechirurgický intervenční výkon nebo při úvodu do anestézie,
5. jestliže byl z těla zemřelého proveden odběr orgánu pro účely transplantací, tkání nebo buněk pro použití u člověka nebo odebrána část těla pro výzkum nebo k výukovým účelům,
6. a další, převážně související s transplantacemi a novými léčebnými postupy.⁷⁷

⁷⁷ fno.cz: *Fakultní nemocnice Ostrava* [online]. [cit. 2023-2-12]. Dostupné z: <https://www.fno.cz/ustav-soudniho-lekarstvi/informace-pro-lekare>

Cílem patologicko-anatomické pitvy je identifikovat příčiny smrti, stanovit diagnózu a získat další důležité informace o zdravotním stavu jedince před smrtí za účelem jeho kompletního zmapování a k ověření klinické diagnózy a léčebného postupu. Tyto pitvy jsou prováděny na odděleních či ústavech patologie. V rámci patologicko-anatomické pitvy se provádí kompletní vyšetření těla včetně vnějšího vyšetření, interního vyšetření orgánů a histologického vyšetření tkání. Tato vyšetření mohou zahrnovat řezy, rentgenové snímky, mikroskopické vyšetření a další laboratorní testy.

Výsledky patologicko-anatomické pitvy mohou mít významný vliv na rodinu zemřelého, protože mohou poskytnout odpovědi na otázky ohledně příčin úmrtí a zlepšit pochopení zdravotního stavu jedince před smrtí. Také mohou pomoci lékařům vylepšit diagnostiku a léčbu nemocí u žijících pacientů.

5.2.2 Zdravotní pitva

Zdravotní pitvy, jsou prováděné výhradně v ústavech soudního lékařství. Jsou prováděny u osob, které zemřely náhle nebo neočekávaně, a to mimo zdravotnické zařízení. Zdravotní pitva se též provádí v případě, že dojde k úmrtí osoby do 24 hodin po přijetí do nemocniční péče. Vždy se jedná o případy neočekávaných úmrtí nebo úmrtí násilných, včetně sebevraždy, kdy příčina smrti nebyla prohlídkou těla dostatečně objasněna.

Zdravotní pitva po smrti člověka je vyšetřovací proces, který provádí poskytovatelé v oboru soudního lékařství za účelem zjištění příčiny smrti. Během tohoto procesu je prováděn podrobný vyšetřovací proces těla zemřelého. To může případně zahrnovat další testy, jako jsou biopsie, toxikologické testy a rentgenové snímky. Výsledky pitvy se následně používají k určení příčiny smrti a ke zjištění, zda se jednalo o smrt násilnou, nebo byla jiná příčina úmrtí.

Zdravotní pitva je obligatorní vždy:

1. Při náhlých a neočekávaných úmrtích, jestliže při prohlídce těla zemřelého nedošlo ke stanovení příčiny smrti nebo nebyla příčina smrti dostatečně objasněna,
2. při všech násilných úmrtích včetně sebevraždy,

3. při podezření, že úmrtí může být v příčinné souvislosti s nesprávným postupem při poskytování zdravotních služeb, které vyslovil zdravotnický pracovník zúčastněný na poskytování zdravotních služeb, lékař, který provedl prohlídku těla zemřelého, nebo osoba blízká zemřelému,
4. při podezření, že úmrtí mohlo být způsobeno v souvislosti se zneužíváním návykových látek,
5. u osob, které zemřely ve výkonu vazby, trestu odnětí svobody nebo zabezpečovací detence.⁷⁸

Jedná-li se současně o povinnou pitvu patologicko-anatomickou a zdravotní, provede se pitva zdravotní i bez souhlasu zemřelého.

5.2.3 Soudní pitva

Soudní pitvy zemřelých jsou nařizovány orgány činnými v trestních řízeních nejčastěji policejním orgánem Policie České republiky. Nikdy je nenařizuje lékař. Soudní pitva je nařízena v případech, kdy se jedná o podezření z násilné smrti způsobené druhou osobou, a často také v případech, kdy se jedná o sebevraždu a je zapotřebí vyloučit možnou účast další osoby na smrti zemřelého. Soudní pitvy jsou též nařízeny vždy, je-li třeba pro účely trestního řízení vypracovat znalecký posudek, odebrat z těla důležité vzorky krve či tkáně nebo pokud je potřeba určit totožnost zemřelého. V rámci soudní pitvy lze provést různé identifikační úkony, jako např. odběr DNA, daktyloskopické otisky, dokumentace stavu chrupu. K nesouhlasu s provedením pitvy zde není přihlíženo, neboť zde rozhoduje vyšší společenský zájem na objasnění případného spáchání trestného činu.

Soudní pitva je právně zakotvena v § 115 odst. 1 trestního řádu a jako úkon popsán v § 88 odst. 5 zákona o zdravotních službách. Dle trestního řádu ji mají provádět dva soudní znalci z oboru zdravotnictví, odvětví soudní lékařství. V případě potřeby jsou přibráni k pitvě další znalci nejčastěji z odvětví toxikologie. Účastní se jí též kriminalistický technik a zástupce policejního orgánu. Pitva je úkonem prováděným jako součást kriminalistického vyšetřování, v přípravném

⁷⁸ *fno.cz: Fakultní nemocnice Ostrava* [online]. [cit. 2023-2-15]. Dostupné z: <https://www.fno.cz/ustav-soudniho-lekarstvi/informace-pro-lekare>

řízení nebo v řízení před soudem. Znalci před a během pitvy provádějí podrobný vyšetřovací proces dokumentace těla, aby zjistili, co bylo příčinou smrti. Tyto pitvy mohou zahrnovat řadu dalších testů, jako jsou biopsie, toxikologické testy a rentgenové snímky. Výsledky pitvy se používají k určení příčiny smrti a ke zjištění, zda byla smrt způsobena konáním další osoby nebo z jiných zjevných příčin. V rámci vypracovaného znaleckého posudku jsou popsány a zadokumentovány důkazy nacházející se na těle nebo v těle člověka, popř. v jeho ostatcích. Jsou zdrojem důležitých informací pro orgány činné v trestním řízení a také pro rodiny a blízké zemřelého, kteří prostřednictvím vyšetřování policie hledají odpovědi ohledně nejasností o smrti svých blízkých.

5.2.4 Anatomická pitva

Anatomická pitva je vyšetřovací proces, při kterém se podrobně zkoumá tělo mrtvého. Tyto pitvy se provádějí s cílem získat informace o fyzické struktuře a funkci těla a také zjistit příčiny jakýchkoli chorob nebo stavů, které mohly vést k úmrtí, pro účely vědy a výzkumu. Jsou prováděny na univerzitních pracovištích anatomie a mají zásadně jen výukový charakter.

Anatomické pitvy mohou provádět pouze univerzitní vysoké školy, které mají akreditované medicínské studijní programy, jejichž absolvováním je studenty získána způsobilost k výkonu zdravotnického povolání na k tomu určených pracovištích. Proces zahrnuje podrobné zkoumání vnitřních orgánů, stejně tak periferních tkání. Tyto pitvy také mohou zahrnovat řadu testů, jako jsou histologické testy a mikroskopické analýzy, které pomáhají stanovit příčinu smrti a lékařskou diagnózu. Tento druh pitvy lze provádět pouze, pokud byly splněny podmínky pro použití těla zemřelého dle zákona o zdravotních službách.

Informace získané během anatomické pitvy mohou také pomoci vylepšit léčebné postupy a zlepšit celkovou kvalitu zdravotní péče.

5.3 Nesouhlas s pitvou

Nerespektování projevené vůle zemřelého je ve své podstatě porušením jeho postmortální ochrany. Je nutné při nakládání s jeho tělem respektovat poslední platný projev vůle zemřelého. Projevení vůle za života člověka lze považovat za jednostranné právní jednání v rámci jeho autonomie a při výkonu absolutního

osobnostního práva. Takovéto projevení vůle mající formu právního jednání, není občanským zákoníkem v obecné rovině stanoveno. Má se za to, že takovýto projev může být učiněn i ústně, jeho existence je dokládána např. prohlášením příbuzných. Převážně však pokud má souhlas vyvolat některé právní účinky vycházející ze zvláštních právních předpisů, je vyžadováno, aby projev vůle byl učiněn dle těchto zákonů. Projev vůle pro případ smrti může mít právní následky pouze co do omezení možného nakládání s tělem, myšleno zdržení se vůli zakázaných jednání.⁷⁹ Zvláštním způsobem s naložením tělem zemřelého je pitva, pro kterou platí obecná zásada, že ji lze provést pouze se souhlasem zemřelého. Toto však neplatí při provádění pitev povinných stanovených § 88 odst. 2 a 3 zákona o zdravotních službách a § 115 trestního řádu.

V zákoně o zdravotních službách nalézáme pod § 88a možnost ustoupení od provedení pitvy za stanovených podmínek, a to buď lékařem provádějícím prohlídku těla zemřelého nebo poskytovatelem provádějícím pitvu. Pokud existuje možnost odchýlit se od povinnosti provést pitvu, je na místě označit tyto pitvy jako relativně povinné. Do této kategorie relativně povinných pitev je možné zařadit některé patologicko-anatomických pitvy a vybrané druhy pitvy zdravotní. Zákon o zdravotních službách stanovuje dvě podmínky pro neprovedení pitvy, které musí být kumulativně splněny, a to podaný nesouhlas s pitvou a podmínka, že k úmrtí došlo za zjevných příčin.

Osobami oprávněnými vyjádřit svůj nesouhlas s pitvou je sám člověk za svého života, jeho zákonný zástupce (např. v případě dětí či osob zdravotně nezpůsobilých k jednání) nebo osoba blízká zemřelému. Vyslovený nesouhlas musí být prokazatelný a jako takový musí být zaznamenán ve zdravotnické dokumentaci. Jinak je ve věci platný institut předpokládaného souhlasu a k pitvě osoby může dojít.

Vyjádření nesouhlasu neovlivňuje provedení soudní pitvy nařízené orgány činnými v trestním řízení, ta je vždy obligatorní. Také anatomická pitva nemůže být zahrnuta do pitev relativně povinných, neboť k provedení anatomické pitvy je třeba vysloveného a prokazatelného souhlasu osob k tomu oprávněných. Mohou

⁷⁹ TŮMA, Pavel. § 113 [Posmrtné naložení s tělem]. In: LAVICKÝ, Petr a kol. Občanský zákoník I. Obecná část (§ 1–654). 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2022, s. 419–421.

se též někdy vyskytnout i případy pokusů o možné zneužití nesouhlasu s pitvou osobou oprávněnou nesouhlas vyslovit. Důvodem může být skutečnost, že se dotyčná oprávněná osoba mohla podílet na smrti zemřelého, který má být podroben zdravotní pitvě, a záměrně kde vysloví nesouhlas s úkonem, aby zabránila potenciálnímu nalezení usvědčujících důkazů. I na toto zákonodárce pamatoval a zavedl institut povinnosti v těchto případech informovat Policii České republiky o rozhodnutí poskytovatele v oboru soudního lékařství o neprovedení pitvy.

Posouzení zjevných příčin úmrtí je čistě medicínskou problematikou. V nejvyšší míře se bude jednat o úmrtí ve zdravotnických zařízeních, kdy je dobře znám stav pacienta a nejsou žádné spekulace ohledně jeho úmrtí. Méně obvyklá budou posouzení příčin úmrtí, ke kterým došlo mimo zdravotnické zařízení, kdy je mnohdy těžké určit příčinu smrti.

6 Exhumace

Exhumaci lze chápat ve dvou rovinách, v rovině trestněprávní a v rovině zákona o pohřebnictví.

„*Exhumací v trestněprávním smyslu rozumíme vyzdvižení nebo vykopání mrtvého těla z hrobu, a to na základě úředního nařízení.*“⁸⁰ Exhumace je významným zásahem do postmortální ochrany vztahující k ostatkům zemřelého a k pietnímu místu, respektive k místu, kde došlo k pohřbení. S ohledem na případné pozůstalé osoby je nařízená exhumace vždy velmi nepříjemnou a stresující záležitostí, proto by k ní mělo být přistupováno vždy až po zralé úvaze a po zvážení všech okolností po nashromáždění důkazů v dané trestní věci. Posuzujícím by měl být nejprve vyšetřující policejní orgán a následně orgán rozhodující o příkazu k exhumaci.

K **nařízení** exhumace pro účely trestního řízení je určen příslušný orgán činný v trestním řízení, kterým je předseda senátu soudu. V přípravném řízení jím je státní zástupce. Nařízenou exhumaci lze považovat za dovolený zásah podle jiného zákona, neboť tento úkon ve své podstatě zahrnuje zvláštní druh ohledání upravený v trestním řádu (srov. § 113 a násl. tr. řádu), jehož účelem je provedení, nebo opakování soudní pitvy. Povinnosti orgánů činných v trestním řízení nařídit exhumaci mrtvolu upravuje ustanovení § 115 odst. 2 trestního řádu, ve kterém je uvedeno, že: „*Exhumaci mrtvolu může nařídit předseda senátu a v přípravném řízení státní zástupce.*“⁸¹

Nařízení úkonu exhumace má formu příkazu, který je rozhodnutím svého druhu. Proti takové formě rozhodnutí nepřichází v úvahu opravný prostředek formou odvolání, jak by tomu bylo v případě, pokud by předseda senátu nebo státní zástupce rozhodoval usnesením.⁸² Exhumace dle trestního řádu je nařízena v případech, vzniklo-li podezření, že smrt člověka byla způsobena trestným činem a zjištěné informace vyvstaly až v době, kdy byl mrtvý pohřben, a lze mít důvodně za to, že na pohřbeném těle se mohou nacházet stopy trestného

⁸⁰ epravo.cz: *Epravo.cz a* [online]. [cit. 2023-2-20]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/exhumace-15399.html>

⁸¹ § 115 odst. 2 zákon č. 141/1961 Sb., zákon o trestním řízení soudním (Trestní řád)

⁸² ŠÁMAL, P. a kol. Trestní řád, I., II., III. 7. vydání. Praha: C. H. Beck 2013, s. 1642.

činu. Po exhumaci pak vždy následuje soudní pitva. Jedná se o postup spočívající ve vyzdvižení nebo vykopání mrtvého těla z hrobu a jeho zajištění tak, aby co nejméně došlo k znehodnocení možných důkazů a bylo možné na ostatcích provést soudní pitvu a podrobné zkoumání na určeném oddělení soudního lékařství. Postup obnažení rakve a poloha ostatků v hrobě by měly být postupně dokumentovány kriminalistickým technikem. Ostatky konkrétní osoby by pak měly být náležitě zajištěny za dodržení hygienických předpisů a následně převezeny k soudní pitvě, kde budou prozkoumány znalci během soudní pitvy prostřednictvím náležitých postupů. Po soudní pitvě by mělo dojít k navrácení ostatků do hrobu.

V současné době se počet nařízených exhumací výrazně snížil, jednak z důvodu, že častější variantou pohřbu je u nás pohřeb kremací a popel zemřelého není již nositelem kriminalisticky relevantních informací, a dále též z důvodu, že mrtvé tělo je vždy prohlédnuto a ohledáváno lékařem, který je povinen, pokud má podezření, že úmrtí bylo způsobeno trestným činem nebo sebevraždou, oznámit tuto skutečnost ihned příslušnému orgánu policie, který nařídí ve většině případů soudní pitvu.

Druhou rovinou je exhumace v rovině zákona o pohřebnictví, kde je pojem „exhumace“ rozdělen na dvě pojmové části. První jsou lidské ostatky (kosterní), které byly pohřbeny do hrobu nebo hrobky, a v druhém případě se jedná o vyzdvižení urny s lidskými ostatky z pohřebiště.⁸³ Hovoříme zde zejména o exhumaci **na vyžádání**, která musí být v souladu se zákonem o pohřebnictví a je možná, pokud o to požádá nájemce hrobového místa po uplynutí tlečí doby. Je třeba mít souhlas s exhumací, jenž vydala příslušná krajská hygienická stanice. Otevřít hrob nebo hrobku na pohřebišti nebo provádět exhumaci je ve smyslu zákona o pohřebnictví oprávněn pouze provozovatel pohřebiště nebo osoba uvedená v řádu pohřebiště. Krajská hygienická stanice vydává příslušné povolení k exhumaci oprávněnému subjektu a je oprávněna stanovit způsob zacházení

⁸³ ŠEJVL, J., VETEŠNÍK, P., VETEŠNÍKOVÁ, E. *Zákon o pohřebnictví: Komentář*. Wolters Kluwer, 2015

s ostatky osoby, která byla nakažena nebezpečnou nemocí. Dále je mimo jiné oprávněna vydat umrlčí pas, sloužící k převozu mrtvého k pohřbení do zahraničí.

Závěr

Postmortální ochrana je bezesporu právním obrazem mravních, společenských a kulturních norem naší společnosti, ve které se odráží historický a křesťanský směr úcty k zemřelým. Ve své podstatě je vyjádřením společenské potřeby ochrany člověka po jeho smrti. Ochranou máme na mysli vzepření se všem neoprávněným zásahům do osobnostních sfér zemřelého, neboť zásahy jsou často negativně vnímány zejména pozůstalými. Právní řád by tak měl být schopen nabídnout osobám, kterým někdo blízký zemřel, možnost adekvátní právní ochrany zejména prostřednictvím uplatnění soukromoprávních zákonných institutů na ochranu osobnosti zemřelého. Stejně tak je třeba, aby se stát dostatečně zhostil role posmrtného zastávce zemřelých prostřednictvím institutů práva veřejného, zejména práva trestního a správního, a stal se též subjektem majícím vliv na ochranu zemřelých, kdy tohoto se často domáhají opět právě pozůstalí v roli oznamovatelů, poškozených.

Je na místě, aby pozitivní právní úprava též reflektovala vyslovená přání a projevy vůle zemřelého, týkající se vypořádání jeho posmrtných osobnostních náležitostí včetně nakládání s jeho mrtvým tělem. V případě, že k projevu vůle zemřelého nebo jeho zastánců nelze přihlídnout, musí stát garantovat, že zásah vylučující protiprávnost byl nezbytný, existovalo hledisko proporcionality a bude k zemřelému přistupováno maximálně pietně a též s ohledem na pozůstalé.

Právní řád České republiky se postupně vyvíjel v několika zásadních etapách a stejně tomu tak bylo i s vývojem úrovně postmortální ochrany. Instituty posmrtných zastánců se v Československém soukromém právu objevily prvotně v zákoně č. 40/1964 Sb., občanském zákoníku, který však nijak blíže neupravoval záležitosti týkající se úkonů spojených se zásahem do postmortální ochrany, kterými jsou pitvy, prohlídky zemřelého či exhumace. Tyto zmiňované úkony byly kromě trestního řádu téměř přes 50 let blíže upraveny pouze různými vyhláškami Ministerstva zdravotnictví, které můžeme zařadit mezi podzákoné právní předpisy a po dlouhou dobu neexistovala speciální zákonná právní úprava, která by prováděným úkonům byla zákonnou oporou v postavení speciálního právního předpisu korektně se vztahujícímu ke konkrétním upravujícím ustanovením občanského zákoníku.

Institut soukromoprávní postmortální ochrany zaznamenal významné změny přijetím nového občanského zákoníku, kterým byl rozšířen okruh aktivně legitimovaných osob, které nazýváme oněmi posmrtnými zastánci zemřelého a které se mohou svými nároky domáhat ochrany piety zemřelého. V podstatě v novém občanském zákoníku dochází k reflexi vztahů novodobé společnosti, kde osoby spolu vytváří blízké vztahy často mimo oficiální partnerská a rodinná soužití a po smrti blízkého je těmto osobám též dána možnost ochrany osobnostních práv zemřelého. Stále však přetrvávají nejasnosti vztahující se k výčtu nároků, které vyplývají z postmortální ochrany, což stále zůstává i dogmatickým i judikaturním problémem.

Díky novému občanskému zákoníku a též speciálním zákonům je rozsah postmortální ochrany poměrně široký, avšak i nově přijatá právní úprava byla v počátku v některých pasážích nepřehledná, výkladově nesrozumitelná a místy až nadbytečná. Například nevyjasněný vztah v případě vysloveného souhlasu zemřelého s pitvou dle v té době platného nového občanského zákoníku ke speciálnímu zákonu o poskytování zdravotních služeb. Novelou zákona o poskytování zdravotnických služeb, tj. zákonem č. 147/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování, a další související zákony došlo mimo jiné ke změnám v oblasti potřebné atestace lékařů provádějících pitvy a prohlídky těl zesnulých. Novelou občanského zákoníku, zákonem č. 460/2016 Sb., kterým se mění zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, došlo k nápravě vztahu zvláštní normy s občanským zákoníkem tak, aby byl napraven kolizní stav v oblasti pitev a předpokládaného souhlasu. Z občanského zákoníku došlo k vypuštění některých nadbytečných paragrafových znění § 115 až § 117, která se doposud jevila matoucí a obsoletní⁸⁴. Pozitivní přístup ke zlepšení postmortální ochrany lze též vnímat přijetím poslední novely zákona o pohřbnictví, zákona č. 193/2017 Sb., kterým se mění zákon č. 256/2001 Sb., o pohřbnictví a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a další související zákony, kterým došlo

⁸⁴ „obsolentní“ bez reálného uplatnění, neúčinná

k rozšíření ochrany mrtvého nascitura. Chybějící ochrana mrtvého nascitura byla dlouhodobě v rozporu s požadavky ESLP a Úmluvy, neboť byl v České republice považován pouze za biologický odpad.

Přestože nároky soukromoprávní postmortální ochrany jsou fakticky nepromlčitelné a mohou trvat věčně, neboť doba trvání není v zákoně upravena, v běžném životě tomu tak určitě není. Na délku trvání postmortální ochrany mají vliv různá hlediska, která byla rozebrána ve čtvrté kapitole. Pokud se však bude jednat o běžného člověka, jak dlouho mu má být poskytnuta zmiňovaná ochrana jeho osobnosti? Jistě minimálně po dobu existence osoby posmrtného zastánce.

Může se však stát, že osoba v době smrti již žádného zastánce nemá a fakticky se nemá kdo proti neoprávněným zásahům vzepřít. Dále pak i posmrtní zastánci postupem času stárnou a mohou zemřít bez dalších následníků. Domnívám se, že by v občanském zákoně měla být stanovena minimální doba postmortální ochrany všech osob bez rozdílu jejich významu a společenského postavení. Tato doba by dle mého názoru měla být v délce minimálně 100 let a po tuto dobu by stát garantoval v postavení opatrovníka u osob bez posmrtných zastánců jejich osobnostní práva, v případě zjištění neoprávněného zásahu do těchto práv. Pokud zemřelá osoba za svého života vyslovila prokazatelné přání, jak má být s jejím tělem naloženo, stát by byl opět garantem a opatrovníkem vysloveného přání zemřelého.

To by de facto zaručovalo, že by nenastal případ Ötziho, irského obra, který byl proti své vůli vystaven jako muzejní exponát v Londýně. Ten se svou výškou 230 cm v době smrti žádal své přátele, aby ho pohřbili do moře, kde ho nikdo nemůže vypátrat, neboť byl již za svého života londýnskou raritou. Těla se nekalým jednáním zmocnil londýnský chirurg a anatom, který tělo irského obra vystavil. V případě, že by stát vystupoval za práva zemřelého, k takovému stavu by jistě nedošlo.

Postmortální ochrana do budoucna nabízí ještě některé oblasti k zamyšlení, popřípadě úpravě v právním řádu.

Seznam použité literatury:

1. DAVID, O., DEVEROVÁ, L., DOLANSKÁ BÁNYAIOVÁ, L., DVOŘÁK, J., DVOŘÁK, T., FIALA, J., FRINTA, O., HOLČAPEK, T., HURDÍK, J., KINDL, T., MACKOVÁ, A., PAULY, J., PAVLÍK, P., PELIKÁN, R. a kol. *Občanský zákoník: Komentář, Svazek I, (§ 1-654)*. ISBN 978-80-7478-370-8.
2. DRAŠTÍK, Antonín. *Trestní řád: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7552-600-7.
3. HENDRYCH, Dušan a kol. *Právní slovník*. 3. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009
4. HUMENÍK, I. *Ochrana osobnosti a medicínske právo*. Bratislava: Eurokódex, 2011, ISBN 978-80-8944-758-9.
5. HUSSEINI, Faisal. *Listina základních práv a svobod: komentář*. V Praze: C.H. Beck, 2021. Beckova edice komentované zákony. ISBN isbn978-80-7400-812-2.
6. KMEC, Jiří, KOSAŘ, David, KRATOCHVÍL, Jan, BOBEK, Michal. *Evropská úmluva o lidských právech*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2012, ISBN 978-80-7400-365-3.
7. KNAP, Karel. *Ochrana osobnosti podle občanského práva*. 4., podstatně přeprac. a dopl. vyd. Praha: Linde, 2004. ISBN 80-7201-484-6.
8. KOTRLÝ, Tomáš. *Pohřebnictví: právní zajištění piety a důstojnosti lidských pozůstatků a ostatků*. Praha: Linde Praha, 2013. Praktická příručka (Linde). ISBN 978-80-86131-95-5.
9. KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 9878-80-7400-365-3.
10. KRATOCHVÍL, J., BOBEK, M. *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2012. ISBN 9878-80-7400-365-3.
11. LAVICKÝ, Petr. *Občanský zákoník: komentář*. Praha: C.H. Beck, 2015. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-529-9.
12. MELZER, Filip. *Občanský zákoník: velký komentář*. Praha: Leges, 2018. Komentátor. ISBN 978-80-87576-73-1.

13. ONDRÚŠ Miroslav, *Soukromoprávní ochrana piety zemřelého*. Praha: Wolters Kluwer, 2019. ISBN 978-80-7598-274-2.
14. PETROV, Jan. *Občanský zákoník: komentář*. 2. vydání. V Praze: C.H. Beck, 2019. Beckova edice komentované zákony. ISBN isbn978-80-7400-747-7.
15. PLECITÝ, Vladimír, Josef VRABEC a Josef SALAČ. *Základy občanského práva*. 4., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. Vysokoškolské učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-145-8.
16. ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád, I., II., III*. 7. vydání. Praha: C. H. Beck 2013
17. ŠEJVL, J., VETEŠNÍK, P., VETEŠNÍKOVÁ, E. *Zákon o pohřbnictví: Komentář*. Wolters Kluwer, 2015.
18. ŠTEFAN, Jiří a Jiří HLADÍK. *Soudní lékařství a jeho moderní trendy*. Praha: Grada, 2012. ISBN isbn978-80-247-3594-8.
19. ŠUSTEK, Petr a Tomáš HOLČAPEK. *Zdravotnické právo*. Praha: Wolters Kluwer, 2016. ISBN isbn978-80-7552-321-1.
20. ŠVESTKA, Jiří, ŠVESTKA, Jiří, SPÁČIL, Jiří, ŠKÁROVÁ, Marta, HULMÁK, Milan a kol. *Občanský zákoník I, II*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009LEGS..
Věcné změny v zákoně o pohřbnictví. *Právní rozhledy*, 2017, č. 2, s. II.

Článeková literatura:

1. DOLEŽAL, Adam. *Transplantace orgánů - etické a právní aspekty*. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*. 2014, (1).
2. DOSTÁL, O. *Otázka vlastnictví k odděleným částem lidského těla v zahraničním srovnání*. *Jurisprudence*, 2004, č. 3, s. 5.
3. KEISLER, Ivo. *Dichotomie posmrtného osudu lidského těla. Rekodifikace & praxe*, 2014, č. 5.
4. ONDRÚŠ, Miroslav. *K právní povaze lidského těla*. *Právní rozhledy*, 2018, č. 13-14.
5. ONDRÚŠ, Miroslav. *Postmortální ochrana – úvod, geneze a trvání ochrany*. *Právní rozhledy*, 2018, č. 21.

6. ONDRÚŠ, Miroslav. Předmět postmortální ochrany. *Právní rozhledy*, 2018, č. 22.
7. ONDRÚŠ, Miroslav. Právo na vydání ostatků. *Právní rozhledy*, 2017, č. 18.
8. SKALICKÁ, Veronika. Věc z pohledu trestního práva hmotného versus pojetí věci v jiných právních odvětvích. *Trestněprávní revue*, 2021, č. 1.
9. ŠOLC, Martin. Ötzi, Irský obr a další ve světle práva: právní povaha a standard důstojného zacházení se zemřelým lidským tělem. *Časopis zdravotnického práva a bioetiky*, 2019, č. 2, s. 4.
10. VLÁDA. Důvodová zpráva k zákonu č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů (transplantační zákon), č. 285/2002 Dz.

Internetové zdroje:

1. *aspi.cz: Woltes Kluwer/Aspi*. Dostupné z: <https://www.aspi.cz/>
2. *beck-online.cz: beck-online* [online]. Dostupné z: <https://www.beck-online.cz/>
3. *cs.wikipedia.org: Wikipedie otevřená encyklopedie* [online]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/>
4. *epravo.cz: Epravo.cz* [online]. Dostupné z: <https://www.epravo.cz/top/clanky/exhumace-15399.html>
5. *fno.cz: Fakultní nemocnice Ostrava* [online]. Dostupné z: <https://www.fno.cz/ustav-soudniho-lekarstvi/informace-pro-lekare>
6. *pohrebiste.cz: Pohřebiště.cz* [online]. Dostupné z: <http://www.pohrebiste.cz/stranky/archiv/resitel/clanky/vyprav.htm>
7. *sbirka.nsoud.cz: Nejvyšší soud* [online]. Dostupné z: <https://sbirka.nsoud.cz>
8. *wikiskripta.eu: Wikiskripta* [online]. Dostupné z: https://www.wikiskripta.eu/w/Rozd%C4%9Blen%C3%AD_pitev

Použité judikáty soudů České republiky:

1. Nález Ústavní soud - senát ze dne 21.03.2002 sp. zn. III. ÚS 256/01
2. Rozsudek Nejvyšší soud ČR - senát ze dne 01.10.2002 sp. zn. 28 Cdo 983/2002
3. Rozsudek Nejvyšší soud ČR - senát ze dne 19.10.2005 sp. zn. 30 Cdo 936/2005
4. Rozsudek Nejvyšší soud ČR - senát ze dne 15.12.2005 sp. zn. 22 Cdo 2773/2004
5. Usnesení Nejvyšší soud ČR - senát ze dne 26.06.2008 sp. zn. 30 Cdo 2095/2008
6. Rozsudek Okresní soud Pardubice ze dne 06.08.2015 sp. zn. 5C 36/2015
7. Nález Ústavní soud - senát ze dne 08.01.2019 sp. zn. I. ÚS 2845/17 – 1

Použité judikáty ESLP

1. Rozsudek Evropský soud pro lidská práva ze dne 13.07.2006 sp. zn. 58757/00
2. Rozsudek Evropský soud pro lidská práva ze dne 30.06.2011 sp. zn. 22590/04
3. Rozsudek Evropský soud pro lidská práva ze dne 12.06.2014 sp. zn. 50132/12
4. Rozsudek Evropský soud pro lidská práva ze dne 20.09.2018 sp. zn. 30491/17, 31083/17